

Ryszard Tomkiewicz

Obchody pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w województwie olsztyńskim

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 533-572

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ryszard Tomkiewicz

OBCHODY PIĘĆSETNEJ ROCZNICY URODZIN MIKOŁAJA
KOPERNIKA W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM* _____

Słowa kluczowe: Mikołaj Kopernik, Rok Kopernikowski, Frombork, Planetarium w Olsztynie

Schlüsselwörter: Nikolaus Kopernikus, Kopernikusjahr, Frombork, Planetarium in Olsztyn

Keywords: Nicolaus Copernicus, Year of Copernicus, Frombork, Planetarium in Olsztyn

Przygotowania

Obchody pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, w założeniach o charakterze ogólnopolskim i międzynarodowym, miały być skoncentrowane w Toruniu i w Krakowie, w województwie olsztyńskim natomiast główne uroczystości zamierzano zorganizować w Olsztynie i we Fromborku. Ogólnopolska inauguracja odbyła się 18 lutego 1973 r. w Toruniu¹.

Dla władz centralnych bardzo ważne było promowanie idei rocznicy kopernikowskiej poza granicami kraju i ukazanie Polski Ludowej jako państwa w pełni radzącego sobie z organizacją tak ważnych uroczystości. Chodziło zwłaszcza o to, by „polscy przedstawiciele w UNESCO i w innych organizacjach międzynarodowych, w swoich wystąpieniach i kontaktach nieoficjalnych, sygnalizowali zbliżającą się rocznicę i prawo naszego kraju do koncentracji głównych

* Jest to poszerzona wersja referatu zaprezentowanego podczas konferencji „Mikołaj Kopernik 1473–1543–2013”, zorganizowanej 21 i 22 V w Olsztynie.

¹ Zob. obszerną relację: *Inauguracja Roku Kopernikowskiego. Uroczystości w rodzinnym mieście wielkiego astronoma. Przemówienie Józefa Tejchmy*, *Gazeta Olsztyńska* (dalej: GO), 1973, nr 42 z 19 II, s. 1. Szerzej na ten temat zob.: W. Polak, *Obchody pięćsetlecia urodzin Mikołaja Kopernika w 1973 r. w Toruniu* w niniejszym numerze.

uroczystości z nią związanych w Polsce”². Zalecano więc, by obchodom w roku 1973 nadać charakter międzynarodowy, by tym samym pokazać, ale i utrwalić w świecie dokonania polskiego astronoma. Przyczynić się do tego miało zaangażowanie Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną i w nie mniejszym zakresie Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Polskiego Komitetu ds. UNESCO (UNESCO ogłosiło rok 1973 Rokiem Kopernika), Ogólnopolskiego Komitetu Pokoju oraz Polskiej Akademii Nauk. Chodziło też o nawiązanie współpracy z uczelniami włoskimi. Miały być podjęte starania, by w Toruniu został zorganizowany Międzynarodowy Kongres Unii Astronomicznej (zamiennie zwany w dokumentach Międzynarodowym Kongresem Kopernikowskim). Projektem należało zainteresować Międzynarodową Unię Historii i Filozofii Nauki oraz Narodową Akademię Nauk w Rzymie oraz tamtejsze Obserwatorium Astronomiczne.

Do obchodów w województwie olsztyńskim tutejsze władze administracyjno-polityczne przygotowywały się wyjątkowo starannie. Już na początku stycznia 1965 r. w Wydziale Propagandy Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie, przy współudziale Biura Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu, przygotowano założenia programu planowanych obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Kopernika³. Koordynację trwających osiem lat działań powierzono specjalnie powołanemu, początkowo 27-osobowemu, Komitetowi Organizacyjnemu⁴. Pięciosobowym prezydium kierował Marian Gotowiec, przewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie. Jego dwoma zastępcami byli: Kazimierz Rokoszewski, sekretarz KW PZPR, oraz prof. Mieczysław Koter, rektor Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie. Sekretarzem był dr Witold Senisson, dziekan Wydziału Geodezyjnego WSR. W składzie Prezydium znalazł się także Stanisław Tomaszewski, ówczesny I sekretarz KW PZPR w Olsztynie⁵.

Wytyczone zostały trzy kierunki działań, których realizacją zajmowały się odpowiednie komórki. Sekcją propagandową kierował Jerzy Szymański, redaktor naczelny „Głosu Olsztyńskiego”. Sekcji organizacyjnej przewodniczył Walter

² Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), zespół: Komitet Wojewódzki PZPR w Olsztynie (dalej: KW PZPR), sygn. 1141, t. 2418. Obchody 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika. Informacje o przygotowaniach do obchodów. 1968–1972, k. 1–13, Informacja o stanie realizacji Uchwały Rady Ministrów RM-121-456/66 z 23 III 1967 w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

³ APO, PZPR, sygn. 1141, t. 2417. Uchwały i programy obchodów. Wojewódzki Komitet Kopernikowski. Notatki i informacje o działalności. Protokoły posiedzeń, k. 4–7, Założenia do programu uroczystości 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, Olsztyn 4 I 1965.

⁴ Funkcjonuje też informacja, że przygotowania rozpoczęto dopiero w 1967 r., wraz z powołaniem Komitetu Organizacyjnego, por. R. Hryciuk, A. Sołoma, *Pokłosie wielkiej rocznicy*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej: KMW), 1985, nr 1–2, s. 219.

⁵ APO, KW PZPR, sygn. 1141, t. 2417, k. 8, [Skład] Komitet uroczystości 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika [1965].

Późny, zastępca przewodniczącego Prezydium WRN oraz przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich. Natomiast pracę sekcji inwestycyjno-porządkowej koordynował inż. Władysław Hepke, architekt wojewódzki⁶. Każdy przewodniczący komórki do końca lutego 1965 r. miał przygotować „ramowy program pracy” kierowanego działu.

Informacje pochodzące z roku 1967 wskazują na pewną rozbudowę struktur zajmujących się przygotowaniem obchodów w województwie olsztyńskim. W opublikowanej uchwale Rady Ministrów znalazła się informacja, że Ogólnopolski Komitet FJN powoła Komitet Obchodów Kopernikowskich oraz jego organ wykonawczy, czyli Sekretariat, którego członkowie zajmą się organizacją przygotowań i koordynacją samych uroczystości⁷. „Pełnomocnikiem Rządu ds. koordynacji i wykonawstwa inwestycji” został Zbigniew Januszko, wówczas zastępca przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, wcześniej, pod koniec lat pięćdziesiątych, pełniący funkcję przewodniczącego Prezydium WRN w Olsztynie.

Na czele ponadpięćdziesięciosobowego Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego, zbierającego się dwukrotnie w roku, mającego inspirować i koordynować przygotowania, stanął I sekretarz KW PZPR w Olsztynie Stanisław Tomaszewski. Zastępcami zostali: Michał Atlas, sekretarz propagandy KW PZPR w Olsztynie, i Marian Gotowiec, przewodniczący Prezydium WRN w Olsztynie. Sekretarzem, podobnie jak dwa lata wcześniej, był doc. dr Witold Senissen. Zastępcami przewodniczącego byli Władysław Hepke i Zbigniew Podemski. Poszczególnymi sekcjami Komitetu Kopernikowskiego kierowali: Jan Baturó (Sekcja Organizacyjna), Jerzy Szymański (Sekcja Propagandy), Stefan Piątczak (Sekcja Zagospodarowania Szlaku Kopernikowskiego)⁸.

Od stycznia 1969 r. nowym I sekretarzem KW PZPR w Olsztynie został Tadeusz Białkowski. On też latem tego roku znalazł się w składzie Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego, obejmując funkcję przewodniczącego. Pozostały skład Komitetu nie uległ większym zmianom. Jedynie dodatkowo Władysław Hepke miał zająć się koordynacją pracy Zespołu Inwestycyjnego w Sekcji Zagospodarowania Szlaku Kopernikowskiego⁹.

⁶ Ibidem, k. 4, Założenia do programu uroczystości 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, Olsztyn 4 I 1965; k. 10–12, [Składy] Sekcja propagandowa, organizacyjna i inwestycyjno-porządkowa [1965].

⁷ Uchwała nr 57/67 Rady Ministrów z 23 III 1967 r. w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

⁸ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 143, Skład Prezydium Komitetu Kopernikowskiego. Pełny skład Komitetu opublikowano w artykule: R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., ss. 219–220 (przyt. 1).

⁹ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 22–36, Sekcja Organizacyjna Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego. Informacja o stanie przygotowań do obchodów, załącznik 1. Skład Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego, lipiec 1969.

Podczas plenum WK FJN zwołanego w Olsztynie 29 listopada 1971 r. postanowiono w zasadniczy sposób zreorganizować skład Komitetu Kopernikowskiego. O przeprowadzonych wówczas zmianach organizacyjno-personalnych lokalna prasa pisała, że były rezultatem spełnienia wszelkich zadań, jakie należało wykonać przed obchodami Roku Kopernikowskiego¹⁰. Zmiany były konieczne, ponieważ niektóre osoby, aktywne dotąd w strukturach administracyjnych miasta i regionu oraz politycznie, przestały zajmować dotychczasowe stanowiska. Stwierdzono, że poprzedni członkowie Komitetu należycie „koordynowali różnorodne akcje, inspirowali również wiele poczynań organizacyjnych i gospodarczych związanych z uroczystościami”, ale wyłoniła się „potrzeba usprawnienia” działań, bo jak zauważono, „termin rocznicy zbliżał się szybko”, a oczekiwano Komitetu działającego jeszcze „bardziej roboczo i sprężysto”.

Także wówczas zdecydowano o rozdzieleniu funkcji typowo „roboczych” od „reprezentacyjnych”. Powołany został Honorowy Wojewódzki Komitet Kopernikowski, na czele którego stanął Juliusz Malewski, w tym czasie przewodniczący WK FJN i poseł na Sejm PRL. Skład Komitetu był niezwykle różnorodny – byli i działacze polityczni, i rektorzy olsztyńskich uczelni, literaci, naukowcy, artyści, działacze kulturalni, a także pewien rolnik oraz ślusarz z Olsztyńskich Zakładów Opon Samochodowych¹¹. Osoby te łączyło jedno, wszyscy byli związani z Olsztynem bądź szerzej – z Warmią i Mazurami. Gdy w 1960 r. powstał podobny Komitet Honorowy, utworzony z okazji obchodów pięćset pięćdziesiątej rocznicy bitwy pod Grunwaldem, zdecydowaną większość składu stanowili ludzie w zasadzie niezwiązani z regionem¹².

Na czele zreorganizowanego Wojewódzkiego Komitetu Organizacyjnego Obchodów 500. Rocznicy Urodzin Mikołaja Kopernika stanął Marian Gotowiec, przewodniczący Prezydium WRN w Olsztynie oraz członek Komitetu Honorowego. W prezydium, jako wiceprzewodniczący, znalazł się ponadto Michał Atlas, sekretarz KW PZPR. Drugim wiceprzewodniczącym został Wincenty Chełchowski, zastępca przewodniczącego Prezydium WRN w Olsztynie. Sekretarzem został Stefan Piątczak, kierownik wydziału organizacyjno-prawnego Prezydium WRN w Olsztynie¹³. W strukturze Komitetu nadal funkcjonowały trzy zespoły: „inwestycji”, „zagospodarowania Szlaku Kopernikowskiego” i „kulturalno-propagandowy”.

¹⁰ S. Stankiewicz, *W lutym 1973 r. inauguracja Roku Kopernikowskiego*, Słowo na Warmii i Mazurach (dalej: Słowo), 1972, nr 5 z 29–30 I, s. 1, 2; APO, KW PZPR, t. 2417, k. 72: Program działania w związku z obchodami 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Uchwała Plenum Wojewódzkiego Komitetu FJN w Olsztynie, listopad 1971.

¹¹ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 133, Skład Honorowego Komitetu Kopernikowskiego; por. też R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 220 (przyp. 3), s. 221 (przyp. 4).

¹² Por. R. Tomkiewicz, *Rocznice bitwy pod Grunwaldem w Polsce Ludowej*, Olsztyn 2011, s. 130.

¹³ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 73–75, Składy komitetów organizacyjnych obchodów [listopad 1971]; por. też R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., ss. 220–221 (przyp. 3).

Kolejne zmiany w składzie Komitetu Organizacyjnego nastąpiły 30 października 1972 r., a więc na trzy i pół miesiąca przed początkiem uroczystości. Nowym przewodniczącym został Sergiusz Rubczewski, od kwietnia 1972 r. sprawujący funkcję przewodniczącego Prezydium WRN w Olsztynie. W składzie Komitetu Kopernikowskiego Michała Ałłasa zastąpił Edmund Wojnowski, natomiast Waltera Późnego, Gerarda Skoka i Artura Ussowicza – Czesław Szadziwicz, Eugeniusz Zawadzki i Ryszard Wójcik (wojewoda od grudnia 1973 r.)¹⁴.

Założenia ze stycznia 1965 r. dotyczące obchodów kopernikowskich dokładnie precyzowały, co zamierzano osiągnąć do 1973 r. Latem 1965 r. w KW PZPR przygotowano zostało pismo do przewodniczącego ogólnopolskiego Komitetu Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy. Funkcję tę sprawował wówczas marszałek Marian Spychalski. Dokument ten, oprócz sekretarza KW PZPR w Olsztynie Michała Ałłasa, podpisali także przewodniczący Prezydium WRN Marian Gotowiec oraz przewodniczący WK FJN Juliusz Malewski¹⁵. Informowano Spychalskiego o planowanych na lata 1965–1973 w województwie inwestycjach gospodarczych, oświatowych, kulturalnych i turystycznych związanych ze zbliżającą się rocznicą urodzin Kopernika. Dotyczyć one miały przede wszystkim miejscowości leżących na tzw. Szlaku Kopernikowskim, choć największe inwestycje miały być realizowane w głównych „miastach kopernikowskich”, czyli we Fromborku i w Olsztynie.

Na początku przygotowań szacowano, że całość środków związanych z obchodami wyniesie około 3,5 mld zł, co oznaczało, że dotacje z budżetu na ten cel będą jednak niewystarczające. Prezydium Powiatowych Rad Narodowych w miastach na Szlaku Kopernikowskim oraz Prezydium WRN w Olsztynie miały wyasygnować łącznie 189 mln zł (pierwotnie zamierzano wydać na ten cel około 500 mln zł). Proszono więc Mariana Spychalskiego „jako Wielkiego Sympatyka Naszej Ziemi”, by z puli funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy przeznaczył około 200 mln zł na zagospodarowanie miejscowości związanych z Kopernikiem położonych na Warmii¹⁶.

Wydana wiosną 1967 r. uchwała rządowa w sprawie obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, podpisana przez premiera Józefa Cyrankiewicza, zdecydowanie uaktywniła przygotowania¹⁷. Dokument niezwykle szczegółowo precyzował zakres i charakter jubileuszu. Jasno określał, że inauguracja Roku Kopernikowskiego powinna nastąpić 19 lutego 1973 r. w Toruniu.

¹⁴ Szerzej na temat zmian personalnych zob. R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 221.

¹⁵ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 1–2, Pismo z 4 VIII 1965.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Uchwała nr 57/67 Rady Ministrów z 23 III 1967 r. w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

Znaczne kwoty miały być przeznaczone na renowację tamtejszej starówki oraz „rozbudowę bazy dydaktyczno-naukowej i socjalnej” uniwersytetu i na planowane w tym mieście wzniesienie Muzeum Epoki Kopernika. W Krakowie natomiast w tym czasie miało być zorganizowane Zgromadzenie Ogólne Polskiej Akademii Nauk dotyczące postaci Kopernika i jego dokonań.

Znacznie mniej miejsca poświęcono Fromborkowi i Olsztynowi. O obu tych miastach wspomniano jedynie przy okazji planów sfinansowania Szlaku Kopernikańskiego z budżetu Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku. Mowa była o wykonaniu „niezbędnych inwestycji turystycznych”, bo już np. planowane wzniesienie pomnika Kopernika we Fromborku miało być zrealizowane przez Prezydium WRN w Olsztynie w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki, podobnie jak zapewnienie środków na prace konserwacyjno-remontowe olsztyńskiego zamku.

W maju 1968 r. przygotowano zostało zestawienie odnoszące się wyłącznie do województwa olsztyńskiego¹⁸. Bardziej zajęto się stanem lokalnej infrastruktury w miejscowościach na Szlaku Kopernikowskim niż samym kształtem przygotowywanych uroczystości. Dominowały więc relacje na temat remontów ulic i dróg, elewacji budynków, budowy urządzeń komunalnych, zakładania parków i zieleńców. Później, w drugiej połowie lutego 1973 r., pisząc w lokalnej prasie o stanie dróg na trasie z Olsztyna do Braniewa, a więc tam, gdzie latem przewidywano największy ruch turystyczny, reporterzy nie omieszkali wytknąć kilku niedociągnięć¹⁹. Nie pomijano też spraw związanych z renowacją obiektów zabytkowych i konieczności podniesienia na wyższy poziom stanu lokalnej infrastruktury. Także w tym czasie powstał dość szczegółowy plan inwestycji przewidzianych w województwie do roku 1973, które miały być związane z rocznicą urodzin Kopernika²⁰.

Nadal jednak – o dziwo – problematyką tą nie zajmowały się władze miejskie Olsztyna. Zmiana nastąpiła dopiero pod koniec listopada 1969 r., bo np. w czasie posiedzenia Komisji Kultury olsztyńskiej Miejskiej Rady Narodowej (MRN) we wrześniu tego roku, choć mówiono o wielu planowanych inwestycjach, to jednak nie kojarzono ich jeszcze z obchodami Roku Kopernikowskie-

¹⁸ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 14–21, Informacja o realizacji Uchwały nr XX/06 Prezydium WRN w Olsztynie z 24 VI 1967 r. w sprawie rozwoju i aktywizacji Fromborka oraz Uchwała nr 57/67 Rady Ministrów z 25 III 1967 r. w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika [maj 1968].

¹⁹ (ZB), *Trasa Olsztyn–Braniewo. Zwiad reporterów „Gazety”*, GO, 1973, nr 46 z 23 II, s. 1, 3; Moroz (CAF), *Na szlaku Kopernika*, GO, 1973, nr 48 z 26 II, s. 3; J. Chłosta, *Muzea na Szlaku Kopernika*, Słowo, 1972, nr 6 z 5–6 II, s. 1, 2.

²⁰ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 43, Projekt planu obchodu Roku Kopernikowskiego na Warmii i Mazurach [b.d.].

go. Mówiono m.in. o potrzebie przebudowy fosy zamkowej na amfiteatr i wybudowaniu na jego zapleczu siedziby Biura Wystaw Artystycznych, o planowanej budowie kina w sąsiedztwie olsztyńskiego teatru i o konieczności wybudowania w mieście nowego gmachu filharmonii²¹. Przełom nastąpił dopiero u schyłku lat sześćdziesiątych, kiedy zdecydowano o uwzględnieniu w planach działania także uroczystości kopernikowskich²².

Na początku 1970 r. Komisja Kultury MRN w Olsztynie przedstawiła harmonogram corocznych imprez mających nawiązywać do zbliżającej się rocznicy urodzin astronoma²³. Ich celem miała być „popularyzacja życia i dzieła Kopernika, ze szczególnym uwzględnieniem – jak podkreślono – laickiego charakteru myśli kopernikowskiej, na szerokim tle kształtującego się w tej epoce na Warmii i Mazurach polskiego społeczeństwa, polskiej myśli politycznej, polskiej nauki, kultury, polskich zwyczajów i obyczajów”. Planowano organizację „konkursów i turniejów, imprez oświatowych i artystycznych, wystaw, konferencji naukowych i wydawnictw”. Zamierzano zaangażować w przedsięwzięcie pracowników olsztyńskich bibliotek, teatru i Państwowej Orkiestry Symfonicznej, Muzeum Mazurskiego, Ośrodka Badań Naukowych, Wojewódzkiego Archiwum Państwowego, Biura Wystaw Artystycznych. Pomocy miały udzielić: Państwowe Przedsiębiorstwo Imprez Artystycznych „Estrada”, Centrala „Filmos”, Wojewódzki Dom Kultury i Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Związek Młodzieży Socjalistycznej, Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Literatów Polskich oraz Polski Związek Filatelistyczny (przygotowano wystawę zatytułowaną „Kopernik na znaczkach świata”; wydano też dwie serie znaczków nawiązujące do rocznicy)²⁴. Zamierzano też zorganizować szereg imprez sportowych, takich jak spływ kajakowy, regaty żeglarskie pomiędzy Olsztynem a Toruniem, wyścig rowerowy Szlakiem Kopernika, zawody pływackie o „nagrodę grodu Kopernika” itp.

Plany Komisji Kultury MRN w jakiejś mierze pokrywały się z zamierzeniami sekcji propagandowej Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego²⁵.

²¹ APO, zespół: Prezydium MRN w Olsztynie, sygn. 458, t. 105. Protokoły z posiedzeń Komisji Kultury MRN. 1969–1973, k. 21–22, Protokół z posiedzenia Komisji Kultury MRN w Olsztynie, 29 IX 1969. Dwa tygodnie później, w połowie października 1969 r., członkowie Komisji Kultury MRN wydali pozytywną opinię na temat celowości budowy amfiteatru obok zamku oraz siedziby BWA, ibidem, k. 28, Opinia z 13 X 1969.

²² Ibidem, k. 55, Protokół wspólnego posiedzenia Podkomisji Kultury WRN i Komisji Kultury MRN w Olsztynie, 29 XI 1969.

²³ Ibidem, k. 161–164, Plan obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika na terenie Olsztyna [b.d.].

²⁴ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 226–229, Notatka w sprawie uroczystości kopernikowskich, które mają być organizowane w lipcu 1973 [J. Andruszkiewicz], Olsztyn, 25 XI 1972; APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 239. Protokoły posiedzeń Prezydium MRN w Olsztynie. 1973, k. 5–15, Plan Obchodów 500. Roczniczy Urodzin Mikołaja Kopernika [b.d.]; L. Jachimiek, *Kopernik w numizmatyce*, GO, 1973, nr 214 z 8–9 IX, s. 5.

²⁵ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 52–66, Szczegółowy Plan Pracy Sekcji Propagandowej Wojewódzkiego Komitetu Obchodów 500. Roczniczy Urodzin Mikołaja Kopernika na lata 1969–1973.

W celu odpowiedniego nagłośnienia uroczystości drobiazgowo została opisana przewidywana przed uroczystościami (i w ich trakcie) działalność oświatowa, organizacja sesji naukowych i zjazdów, przygotowywanie ekspozycji muzealnych i wystaw, organizacja imprez artystycznych i konkursów promujących postać i dzieło Kopernika. Kluczową w tym względzie rolę wyznaczono w zasadzie tym samym instytucjom i organizacjom, które zostały wskazane przez Komisję Kultury MRN, dodając jeszcze Towarzystwo Miłośników Olsztyna, oddziały: Polskiego Towarzystwa Historycznego, Polskiego Towarzystwa Lekarskiego i Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, a także Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze” oraz Stowarzyszenie Architektów Polskich. Zadania wyznaczono też niektórym zakładom spółdzielczości pracy, Przedsiębiorstwu „Ruch”, Wojewódzkiemu Związkowi Gminnych Spółdzielni, a nawet Wojewódzkiemu Związkowi PGR.

Jednocześnie w planach rozwoju kultury, przygotowanych w Prezydium WRN na lata siedemdziesiąte, w związku ze zbliżającymi się obchodami Roku Kopernikowskiego, zamierzano zrealizować adaptację dawnej wieży ciśnień przy ulicy Żołnierskiej w Olsztynie, by docelowo przeznaczyć ten obiekt na siedzibę Towarzystwa Miłośników Astronomii²⁶. Także hotel „Gromady” w Olsztynie, dzięki uchwale Rady Ministrów z 1967 r., miał być zrealizowany ze środków Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku i oddany do użytku przed uroczystościami²⁷.

Zdarzały się i takie sytuacje, kiedy wśród „olsztyńskich imprez masowych Roku Kopernikowskiego” wymieniano zorganizowany w Grunwaldzie „zlot gwiazdzisty patroli zakładowych oddziałów samoobrony przemysłu meblarskiego wszystkich województw kraju”. Celem imprezy miało być „oddanie hołdu bohaterom bitwy grunwaldzkiej i walk o wyzwolenie kraju” oraz „demonstracja sprawności Zakładowych Oddziałów Samoobrony”. Koszty pokrywało Zjednoczenie Przemysłu Meblarskiego²⁸. W dokumencie nie próbowano nawet wyjaśnić, jaki to miało związek z czczeniem urodzin astronoma.

W listopadzie 1970 r. dyrektor Muzeum Mazurskiego Władysław Ogrodziński i kierownik Wydziału Propagandy KW PZPR Wiktor Szramka pojechali do Krakowa w celu „nawiązania współpracy miast kopernikowskich w sprawie

²⁶ APO, Prezydium WRN w Olsztynie, sygn. 444, /9. Wydział Kultury t. 95. Program rozwoju kultury. 1971–1975, k. 28, Program rozwoju kultury w województwie olsztyńskim w latach 1971–1975 oraz założeń prognostycznych na lata 1975–1980 i 1980–1990.

²⁷ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 292, Pismo: Wnioski i postulaty [b.d.].

²⁸ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 103, Program działania w związku z obchodami 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Uchwała Plenum Wojewódzkiego Komitetu FJN w Olsztynie, listopad 1971.

przygotowań do Roku Kopernikowskiego²⁹. W rezultacie spotkania z tamtejszymi władzami administracyjno-politycznymi ustalono zasady współdziałania, zwłaszcza w kwestiach imprez artystycznych i kulturalnych między dwoma miastami. Zamierzano organizować cykliczne Dni Krakowskie w Olsztynie i Dni Olsztyńskie w Krakowie. Miały to być spotkania naukowe, prelekcje, wystawy, spektakle. Tylko część z tych zamierzeń udało się zrealizować.

Kolejny obszerny dokument związany ze zbliżającymi się uroczystościami powstał w sierpniu 1971 r.³⁰ Znowu był plan inwestycji i przewidywana możliwość ich zrealizowania, zamierzenia w dziedzinie kultury i nauki, a także podniesienie poziomu infrastruktury w miejscowościach Szlaku Kopernikowskiego. Nadal bardzo powierzchownie zajmowano się kształtem samych uroczystości.

Rok przed wielkimi uroczystościami zorganizowano spotkanie osób zaangażowanych w przygotowania obchodów rocznicy kopernikowskiej. Posiedzenie odbyło się we Fromborku w dniu czterysta dziewięćdziesiątych dziewiątych urodzin Kopernika. Prócz członków Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego przyjechali także członkowie Egzekutywy KW PZPR oraz Prezydium WRN. Zaproszono również gości z Komitetu Centralnego partii oraz dziennikarzy z najważniejszych tytułów prasowych w kraju oraz z radia i telewizji. W sumie we Fromborku obecnych było około 50 osób³¹.

Na miejscu zapoznano się ze stanem przygotowań. Jednak to nie renowacja obiektów zabytkowych interesowała gości, ale liczba i komfort miejsc noclegowych w mieście (rozważano np. możliwość, by po zakończeniu uroczystości wykorzystać je na sanatorium) oraz stan plaży i boisk. Zlustrowano wygląd dworca kolejowego i autobusowego, obejrzano także miejscową smażalnię ryb, pawilon gastronomiczny, dom handlowy, piekarnię, remizę, pocztę i szkołę. Podobno goście byli usatysfakcjonowani stanem przygotowań, co zresztą w dużej mierze było заслуżą harcerzy pracujących we Fromborku od kilku lat w ramach akcji Operacja 1001 Frombork.

²⁹ Ibidem, k. 220–221, Notatka informacyjna sporządzona przez Władysława Ogrodzińskiego, listopad 1970.

³⁰ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 212–253, Informacja w sprawie przygotowań województwa do obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika oraz Zjazdu Literatów Polskich, jako integralnej części obchodów kopernikowskich [wraz z siedmioma załącznikami], Olsztyn, 10 VIII 1971.

³¹ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 195, Lista działaczy plebiscytowych przewidzianych do dekoracji w dniu 20 II 1972 na posiedzeniu Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego; k. 197–200, Plan wyjazdowego posiedzenia, 19 II 1972. Następnego dnia, już w Olsztynie, zwołane zostało kolejne posiedzenie Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego, podczas którego wręczono ponad pięćdziesiąt wysokich odznaczeń państwowych (w tym dwa Krzyże Oficerskie, 29 Krzyży Kawalerskich i 23 Złote Krzyże Zasługi) byłym działaczom plebiscytowym. Wniosek taki przygotowało Prezydium WK FJN. Tym razem o zbliżających się obchodach Roku Kopernikowskiego nie mówiono wcale.

Pojawiały się już jednak obawy, czy wystarczy czasu na realizację wszystkich zamierzeń. Wiosną 1972 r. można było przeczytać w miejscowej prasie, że do obchodów „czasu pozostało niewiele, a pracy do wykonania jest moc”³². W Olsztynie przygotowania zostały zintensyfikowane szczególnie po wakacjach 1972 r. W czasie posiedzenia Komisji Kultury MRN, zwołanego na początku września, stan prac zreferował zebrany kierownik tej komórki Mirosław Świątecki. Relację „zaopiniowano pozytywnie nie wnosząc uwag”. Podobnie było nieco ponad pół roku później, gdy na wspólnym posiedzeniu Podkomisji Kultury WRN i Komisji Kultury MRN kwestie przygotowań do uroczystości we Fromborku zrelacjonował Leszek Grad reprezentujący Wydział Kultury Prezydium WRN w Olsztynie³³.

Jedno z ważniejszych posiedzeń Komitetu Organizacyjnego odbyło się 30 października 1972 r., a prowadził je nowy przewodniczący Komitetu Kopernikowskiego Sergiusz Rubczewski. Sumowano wiedzę na temat przygotowań w województwie do obchodów Roku Kopernikowskiego, na trzy i pół miesiąca przed jego inauguracją³⁴. Tym razem euforii w sporządzonym protokole trudno było się doszukać, a przewodniczący obrad sucho zauważył, że „w trakcie realizowania programu inwestycyjnego wystąpiło zbyt wiele opóźnień”. Powodem było za bardzo optymistyczne i nieprzemysłane rozszerzanie planowanych zadań w stosunku do tego, co planowano na początku. Wymienił także „niedowład organizacyjny” i „brak materiałów”, a więc stałe przyczyny niepowodzeń w dotrzymywaniu terminów realizacji wszelkich inwestycji w okresie PRL.

W takiej sytuacji, też zwyczajowo, zdecydowano się pozyskać wsparcie wojska. Planowano także bardziej zaangażować członków Ligi Obrony Kraju oraz młodzież szkolną. Mówiąc o pomocy harcerzy, zastanawiano się, gdzie ich skierować po uroczystościach we Fromborku. Wówczas Sergiusz Rubczewski stwierdził, że „w interesie województwa leży zainteresowanie ZHP Polami Grunwaldzkimi”, co brzmiało nieco dziwacznie, gdyż to właśnie harcerze od wielu lat byli obecni w Grunwaldzie i szczególnie aktywni³⁵.

Jeszcze w ostatnich tygodniach przed uroczystościami dokonywane były mniej lub bardziej istotne korekty w harmonogramie zaplanowanych imprez. Gdy pod koniec listopada 1972 r. powstał, jak się wydawało ostatni, niezwykle drobiazgowy plan uroczystości, to i tak ostatecznie został on zmodyfikowany

³² (ch), *Przed Rokiem Kopernikowskim*, Słowo, 1972, nr 16 z 15–16 IV, s. 1, 4.

³³ APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 105, k. 207, Protokół zebrania Komisji Kultury MRN, 6 IX 1972; k. 244, Protokół posiedzenia, 19 IV 1973.

³⁴ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 201–207, Protokół z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, 30 X 1972.

³⁵ Por. R. Tomkiewicz, op. cit., passim.

i dopiero wówczas zatwierdzony przez Prezydium MRN w Olsztynie 12 stycznia 1973 r.³⁶ Przede wszystkim wyraźniej rozgraniczono kolejne etapy olsztyńskich uroczystości. Wśród szeregu alternatywnych wersji przewidywano np., by po sesji w gmachu Prezydium WRN jej uczestnicy przeszli piechotą do pobliskiego Planetarium. Prócz przemówień gości ze stolicy, reprezentantów lokalnej administracji oraz władz politycznych miasta i regionu, planowano symboliczne przekazanie kluczy przez osobę reprezentującą budowniczych Planetarium I sekretarzowi KW PZPR w Olsztynie. Szef struktur wojewódzkich partii miał następnie przekazać je dyrektorowi Planetarium³⁷.

W czasie posiedzenia Komisji Kultury MRN, zwołanego 19 grudnia 1972 r., Henryk Cichocki (wówczas zastępca przewodniczącego Prezydium MRN w Olsztynie) poinformował zebranych, że w miejskim budżecie nie uwzględniono funduszy na przygotowanie obchodów Rocznicy Kopernikowskiej, bo – jak zapewnił – impreza ta miała być w całości sfinansowana z budżetu Prezydium WRN³⁸. W połowie stycznia 1973 r. natomiast w zaprotokołowanej wypowiedzi kierownika Wydziału Kultury Prezydium MRN Remigiusza Dobkowskiego znalazła się informacja, że imprezy w mieście związane z Kopernikiem miały być finansowane właśnie przez ratusz³⁹. Od razu zapowiedziano jednak, że zabraknie pieniędzy na przygotowanie „dekoracji plastycznych na ciągach ulicznych”, bo podobno kosztorysy przedstawione przez olsztyńskich artystów okazały się zbyt wygórowane. Oczekując na wsparcie ze strony Prezydium WRN, postanowiono, by część dekoracji wykonali uczniowie olsztyńskich szkół. Miały one być umieszczone „na ogrodzeniach budów”. Pracownicy Wydziału Kultury Prezydium MRN zostali zobowiązani do dopilnowania, by szczególnie 19 lutego 1973 r. miasto było należycie udekorowane, a „zabytki oświetlone”. Przy arteriach wjazdowych miały być ustawione plansze informacyjne. Przygotowano też konkurs na najładniej udekorowaną witrynę sklepową związaną tematycznie z Kopernikiem oraz konkurs na pamiątkę regionalną i wydanie stempla okolicznościowego.

Na początku 1973 r. władze miejskie ogłosiły projekt „Apelu do mieszkańców Olsztyna w sprawie obchodów Międzynarodowego Roku Kopernikowskiego”, mający na celu podkreślenie doniosłości mających nastąpić wydarzeń.

³⁶ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 123–127 oraz 128–131, Alternatywne wersje programów uroczystości 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w Olsztynie w dniu 19 II 1973 r., Olsztyn 20 XI 1972; APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 239, Protokoły posiedzeń Prezydium MRN w Olsztynie. 1973, k. 2, Protokół posiedzenia Prezydium MRN, 12 I 1973.

³⁷ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 123–127 oraz 128–131.

³⁸ APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 105, k. 230, Protokół z posiedzenia Komisji Kultury MRN, 19 XII 1972; t. 239, k. 2, Protokół posiedzenia Prezydium MRN, 12 I 1973, k. 11, Plan obchodów 500. Rocznicy Urodzin Mikołaja Kopernika [b.d.].

³⁹ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 123–127 oraz 128–131; APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 239, k. 2.

Promocja Roku Kopernikowskiego

Przygotowaniem miejscowości znajdujących się na Szlaku Kopernikowskim („od Kurzętnika do Fromborka”) zaczęto się zajmować od połowy lat sześćdziesiątych. Jak zwrócili uwagę w swoim opracowaniu Roman Hryciuk i Antoni Sołoma: „wyznaczenie i zweryfikowanie tej trasy według kryteriów historyczno-turystycznych” w dużej mierze było zasługą Jana Bałdowskiego, znanego autora opracowań turystycznych⁴⁰. Przygotowaniem każdego fragmentu szlaku zajmowały się specjalnie w tym celu powołane komisje, a w poszczególnych miejscowościach powoływano „terenowe komitety obchodów”. Od 1968 r. w województwie zaczęto sukcesywnie umieszczać na obiektach zabytkowych tablice informacyjne. W pierwszej kolejności pojawiały się tam, gdzie mieli przebywać turyści zainteresowani miejscami związanymi z Kopernikiem⁴¹.

Skoncentrowano się na trzech kierunkach działania: po pierwsze, planowano odrestaurowanie jak największej liczby obiektów zabytkowych; po drugie, dużo środków zamierzano wyasygnować na modernizację dróg; po trzecie, niejako przy okazji, zakładano podniesienie infrastruktury w miejscowościach położonych na szlaku.

Pod koniec lat sześćdziesiątych stworzono ewidencję obiektów zabytkowych położonych na terenach związanych z bytnością Kopernika. W granicach województwa olsztyńskiego do Szlaku Kopernikowskiego zakwalifikowano kilkanaście miejscowości, bardziej lub mniej związanych z astronomem. Były to: Olsztyn, Frombork, Braniewo, Pieniężno, Orneta, Lidzbark Warmiński, Dobrze Miasto, ale też Olsztynek, Ostróda, Lubawa, Nowe Miasto, Kurzętnik, a nawet Grunwald. Przewidziano też dwa swoiste „odgałęzienia”, by do miast związanych z Kopernikiem zaliczyć również Nidzicę i Działdowo oraz Barczewo, Biskupiec, Reszel i Kętrzyn⁴².

Przed wszystkim skoncentrowano się jednak na Fromborku, w rezultacie czego, wydaje się, miasteczko skorzystało na uroczystościach najbardziej⁴³. Zna-

⁴⁰ R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 222, zob. też: M. Szczepański, *Baedeker złotego szlaku*, GO, 1973, nr 166 z 14–15 VII, s. 3.

⁴¹ H. Tumaśz, *Sprawozdanie z działalności Okręgowej Komisji Opieki nad Zabytkami za rok 1969*, w: *Spółeczna ochrona zabytków*, Olsztyn 1969, s. 45, 47.

⁴² L. Czubieli, *Odbudowa i zagospodarowanie zabytków w województwie olsztyńskim*, w: *Spółeczna ochrona zabytków*, ss. 12–25.

⁴³ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 284–291, [Bożena Piskorska] Informacja o przebiegu realizacji Uchwały nr XX/206 Prezydium WRN w Olsztynie z 24 VI 1966 r. w sprawie rozwoju i aktywizacji Fromborka oraz Uchwały nr 57/67 Rady Ministrów z 25 III 1967 r. w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika]; por. też np. fotoreportaż z Fromborka po renowacji miasteczka: F. Wał, *Nowy „Stary Frombork”*, Panorama Północy, 1973, nr 28 z 15 VII, s. 4, 5 oraz fotoreportaż Ryszarda Czerniewskiego *Frombork jakiego nie znamy*, GO, 1973, nr 160 z 7–8 VII, s. 1, 5.

laży się na to fundusze z kasy państwowej, ale też był to rezultat ogromnej pracy wykonanej przez harcerzy. W miejscowości zamierzano zająć się restauracją aż 16 obiektów zabytkowych, a w szczególności zagospodarowaniem Wzgórza Kopernikowskiego, w tym restauracją wieży dzwonnicej. W Braniewie planowano odnowić trzy zabytkowe obiekty architektoniczne, w tym zwłaszcza dokonać częściowej adaptacji pałacu Potockich. Zdołano odrestaurować pałac, a kościół św. Katarzyny, po zabezpieczeniu, miał stanowić tzw. trwałą ruinę⁴⁴. W Ornece zakończono renowację ratusza i XIV-wiecznego kościoła. W Lidzbarku Warmińskim nie udało się wprawdzie uporać z kompleksowym remontem zamku, ale znacznie uporządkowano jego otoczenie. W lipcu 1973 r. przygotowano ekspozycję na parterze budowli zatytułowaną „Wielcy mieszkańcy lidzbarskiego zamku”. Ubolewano przy tym, że nie powiodło się utworzenie ośrodka rekreacyjnego nieopodal Oranżerii. Planowano też prace konserwatorskie w kolegiacie w Dobrym Mieście. Wyremontowano Basztę Bocianią, gdzie został otwarty klub Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze”. W Olsztynie prace konserwatorskie miały się skupić na zamku. Także w pozostałych miejscowościach zadania związane z renowacją dotyczyły przede wszystkim zamków i pałaców⁴⁵.

Prócz prac renowacyjnych, fundusze zamierzano pozyskiwać także na inwestycje. Trudno je było uznać za obiekty związane z obchodami planowanymi na rok 1973, ale w większości przypadków można je było zaliczyć do grupy „obiektów infrastruktury turystycznej”, dzięki czemu umieszczano je w preliminarzach wydatków związanych z przygotowaniem do rocznicy. Chodziło o inwestycje w lokalną infrastrukturę, która miała być przydatna w Roku Kopernikowskim, ale też w latach następnych miała służyć mieszkańcom i turystom odwiedzającym Warmię.

Niemalże funduszy zamierzano przeznaczyć na prace porządkowe, w tym m.in. na remonty budynków, zwłaszcza ich fasad, odnawianie ogrodzeń, zadrzewienia oraz usuwanie nadal widocznych w miastach Szlaku Kopernikowskiego – jak to określono – „skutków zniszczeń wojennych”⁴⁶. Porządkami starano się zainteresować sołtysów. Chodziło o przestrzeganie porządku w obejściach gospodarskich znajdujących się przy trasach, którymi mieli przemieszczać się turyści odwiedzający region w 1973 r.⁴⁷

⁴⁴ j.ch., *Przed uroczystościami kopernikowskimi*, Słowo, 1973, nr 4 z 27–28 I, s.1.

⁴⁵ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 281–283, Wykaz najważniejszych prac konserwatorskich zabytków znajdujących się na Szlaku Kopernikowskim.

⁴⁶ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 14, Informacja o programie inwestycyjnym [1965].

⁴⁷ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 295–296, Informacja o przygotowaniach do obchodów Roku Kopernikowskiego na terenie powiatu morąskiego, Morąg 27 III 1972; k. 297–310, Informacja o stanie przygotowań do obchodów 500-letniej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika na terenie powiatu lidzbarskiego [b.d.].

Planowano otwieranie nowych sklepów, zakładów usługowych, gastronomicznych i innych. W ramach przygotowań do Roku Kopernikowskiego wymieniano budowę przychodni w Lidzbarku Warmińskim i założenie nowoczesnej instalacji telekomunikacyjnej w Braniewie, a w stolicy województwa budowę gmachu szkoły muzycznej i wzniesienie stacji telewizyjnej⁴⁸. Do inwestycji powiązanych z obchodami zaliczano również adaptację na hotel turystyczny Wysokiej Bramy w Olsztynie, budowę nowego hotelu w mieście oraz motelu w Iławie. We Fromborku, prócz miejsc noclegowych, miały powstać pawilony handlowe, restauracja, nowy budynek poczty, dworzec PKP. Budynki zyskiwały nowe elewacje, ulice nowe oświetlenie, zakładano trawniki, przebudowywano i asfaltowano nawierzchnie ulic, unowocześniano urządzenia komunalne. W mieście otwarto nową piekarnię (podobny zakład z tych samych funduszy zamierzano wybudować w Nidzicy) i aptekę. Zapowiadano budowę „rolniczo-handlowego domu towarowego” oraz otwarcie Zakładu Galanterii Skórzanej, w którym zatrudnienie miało znaleźć dwieście osób⁴⁹. W sierpniowym numerze „Panoramy Północy” zrezygnowano z fotoreportażu ukazującego zlot harcerski i wizytę w mieście przedstawiciele najwyższych władz partyjnych i państwowych, pokazano natomiast odnowione fasady kamieniczek i uporządkowane place. Do uroczystości lipcowych we Fromborku nawiązywała okładka tego numeru⁵⁰.

Jednak nawet w priorytetowo traktowanym Fromborku nie udawało się wyeliminować kłopotów. O „poważnych obawach” związanych z terminem ukończenia i zakresem prac prowadzonych w tym mieście informował wiosną 1970 r. Tadeusz Kochanowski, będący w tym czasie kierownikiem Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie. Brakowało funduszy na realizację części zaplanowanych inwestycji. Ratunkiem miały być „częstsze wizyty członków Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego we Fromborku”, ale także i w innych miejscowościach położonych na Szlaku Kopernikowskim. Zamierzano w ten sposób nadzorować i stymulować postęp prac, ale także mobilizować lokalną społeczność do udziału w czynach społecznych, gdyż problemem był „zbyt mały stopień zaktywizowania” ludzi⁵¹. Przywiązując ogromną wagę do realizacji prac społecznych, objęto nimi bez wyjątku wszystkie większe miejscowości na szlaku. Wojewódzki Komitet Kopernikowski przygotował specjalny „Program czynów społecznych”, który zamierzano zrealizować w latach 1969–1972. Cho-

⁴⁸ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 13–17, Informacja o programie inwestycyjnym z okazji obchodów Roku Kopernikowskiego [1965].

⁴⁹ E. Tryniszewski, *Co dalej z Fromborkiem?*, Słowo, 1973, nr 22 z 20–21 X, s. 1.

⁵⁰ Panorama Północy, 1973, nr 31 z 5 VIII.

⁵¹ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 216–219, Notatka ze spotkania z aktywnym powiatowym i miejskim Fromborka, pow. Braniewo, w sprawie realizacji programu kopernikowskiego, 15 IV 1970.

dziło przede wszystkim, jak napisano, o „czyny w zakresie gospodarki komunalnej oraz budowy i remontów”⁵².

Następna notatka Tadeusza Kochanowskiego w tej sprawie powstała niemal dokładnie dwa lata później⁵³. Odnotował „szereg pozytywnych działań we Fromborku”, które zrealizowane zostały głównie dzięki harcerzom. Kochanowski pisał, że stopniowo „miasteczko [stawało się] czyste, chodniki położone”, choć nadal nie szczędził krytyki mieszkańcom, a zwłaszcza ich „udziałowi w akcji »czystość«”. Na rok przed uroczystościami największe opóźnienia dotyczyły prac na fromborskiej plaży, na polu namiotowym, przy budowie motelu i „bosmanatu”.

W kwietniu 1972 r. Tadeusz Kochanowski sporządził jeszcze jedną „notatkę służbową”. Pisał w niej, że w nocy z 16 na 17 kwietnia 1972 r. na dziedzińcu placu katedralnego umieszczony został przez „miejscowy kler” kamień o wysokości około 2 m i wadze – jak szacował – około 2–3 ton. Na głazie tym, ustawionym bez potrzebnych zezwoleń, wryto nazwiska 22 biskupów warmińskich. Znalazła się tam także informacja, że wystawiony został przez „Warmińską Kapitułę Katedralną w XXV-lecie Powrotu do Macierzy”⁵⁴. Kochanowski nie był w stanie załatwić sprawy na miejscu, sugerował natomiast, że należałoby zbadać, kto współdziałał ze zleceniodawcami, no i użyczył specjalistycznego sprzętu. Dodał, że zasadne wydaje się „przeprowadzić rozmowę z biskupem i zwrócenie mu uwagi, że podobne postępowanie nie będzie tolerowane przez władze państwowe”.

Pod koniec września 1970 r. odbyło się w Olsztynie „poszerzone posiedzenie” Prezydium Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego, które prowadził jego ówczesny przewodniczący Tadeusz Białkowski, I sekretarz KW PZPR⁵⁵. Omówiono najważniejsze kwestie związane z przygotowaniami, wskazując te zamierzenia, których realizacja postępowała opornie. Chodziło zwłaszcza o zagospodarowanie nabrzeża we Fromborku. Mówiono, że powinny zająć się tym lokalne przedsiębiorstwa komunalne oraz – jak zwykle – harcerze. Uznano też, że należy „wzmocnić skład” Miejskiego Komitetu FJN we Fromborku, by spróbował bardziej zaktywizować lokalną społeczność. Ktoś z zebranych proponował nawet, by zaplanowane inwestycje kontynuować przy wsparciu wojska. Ostatecznie zdecydowano, że z powodu opóźnień należy skorygować listę zadań priory-

⁵² APO, KW PZPR, t. 2418, k. 132, Zestawienie: Czyny społeczne na Szlaku Kopernikowskim [1969].

⁵³ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 222–223, Notatka o sytuacji we Fromborku po wyjazdowej egzekutywie KW PZPR i Prezydium WRN, 24 V 1972.

⁵⁴ Ibidem, k. 224–225, [Tadeusz Kochanowski] Notatka w sprawie usytuowania na dziedzińcu katedralnym „akcentu” plastycznego we Fromborku, 26 IV 1972.

⁵⁵ Ibidem, k. 189–191, Protokół zebrania, 21 IX 1970.

tetowych. Najważniejsze pozostawało uporządkowanie nabrzeża oraz otwarcie nowoczesnej placówki pocztowej. Realizację innych zamierzeń, w tym otwarcie wspomnianego Zakładu Galanterii Skórzanej, odłożono na później.

Od roku 1969 do 1970 trwał ogólnopolski konkurs na projekt pomnika Mikołaja Kopernika, który miał stanąć we Fromborku. Organizatorem było Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Zarząd Główny Związku Polskich Artystów Plastyków. Ostatecznie pomnik, upamiętniający wieloletni pobyt astronoma w tym mieście, stworzył artysta rzeźbiarz Mieczysław Welter. Latem 1973 r. aktu jego odsłonięcia dokonał premier Piotr Jaroszewicz.

Frombork, jak wspomniano, w dużej mierze posprzątał, zagospodarowali i upiększyli harcerze. Z Olsztynem sytuacja była trudniejsza. Miasto było dużo większe, a więc i zaniedbania proporcjonalnie bardziej widoczne. Próbowano więc przy okazji przygotowań podnieść miasto wizualnie i urbanistycznie⁵⁶. Zapewne właśnie z tego powodu w obszernym dokumencie z sierpnia 1971 r., ukazującym zaawansowanie prac przed rocznicą kopernikowską, znalazła się informacja o stanie niektórych olsztyńskich kamienic. Padło tam m.in. stwierdzenie że „w związku z katastrofalnym stanem Domu Polskiego, zagrażającym bezpieczeństwu użytkowników”, istniała pilna potrzeba wykwaterowania mieszkańców i przygotowania dokumentacji remontowej obiektu⁵⁷. Jednak poprawie wizerunku większości olsztyńskich kamienic pomogły dopiero centralne dożynki zorganizowane w mieście we wrześniu 1978 r.

Pewne kłopoty organizacyjno-kompetencyjne pojawiły się w Elblągu. Okazało się, że Ogólnopolski Komitet Obchodów rocznicy w ogóle pominął uczestnictwo województwa gdańskiego. W tej sytuacji gdański Komitet FJN samorzutnie wyłonił Wojewódzki Komitet Obchodów rocznicy kopernikowskiej. Nadal jednak nie uwzględniano w programie Elbląga. Spowodowało to energiczne działania historyków skupionych w miejscowym Oddziale Polskiego Towarzystwa Historycznego, którzy ustalili m.in., że astronom co najmniej pięć razy był w Elblągu. Znaleźli „życzliwe zainteresowanie” członków Miejskiego Komitetu FJN, po czym Komitet Obchodów Kopernikowskich powstał także w Elblągu.

Jednym z elementów uczczenia pamięci Kopernika stało się umieszczenie tablicy pamiątkowej na ścianie kościoła p.w. św. Mikołaja, w którym Kopernik przebywał wiosną 1501 r. Zaplanowano też zorganizowanie wystawy zatytułowa-

⁵⁶ Ibidem, k. 151–154, Spis zadań inwestycyjnych objętych uchwałą nr 57/67 Rady Ministrów z 23 III 1967 r. w sprawie obchodu 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

⁵⁷ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 237, Informacja w sprawie przygotowań województwa do obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, 10 VIII 1971.

nej „Elbląg w czasach Kopernika”, jednak zdumienie mogło wywołać niefortunnie brzmiące stwierdzenie, ogłoszone przez Wydział Oświaty Prezydium MRN w Elblągu, że „każdy uczeń i uczennica [powinni] odbyć »pielgrzymkę« do Kopernikowskiego Grodu”⁵⁸.

Rok Kopernikowski zamierzano szeroko promować, m.in. poprzez słowo pisane, anonsując tym sposobem zbliżającą się rocznicę, a potem przybliżając postać Kopernika i jego dokonania. Miały to być zarówno publikacje naukowe, materiały popularnonaukowe oraz informacje prasowe, a także foldery turystyczne uwzględniające miejsca związane z postacią Kopernika. Mimo przeznaczenia znacznych funduszy na ten cel, wszystkich zaplanowanych wydawnictw nie udało się przygotować na czas, zdarzały się też publikacje słabo bądź wcale niezwiązane z Kopernikiem.

O potrzebie wsparcia rocznicy nowymi publikacjami mówiono przez cały okres przygotowań, a więc praktycznie od połowy lat sześćdziesiątych. Andrzej Wakar, dyrektor olsztyńskiego Wydawnictwa „Pojezierze”, z okazji rocznicy kopernikowskiej zapowiadał wydanie około dwudziestu tytułów dotyczących zarówno samego astronoma, jak i czasów, w których żył⁵⁹. Publikacje te mieli przygotować badacze także spoza olsztyńskiego środowiska naukowego.

Na początku 1971 r. w Wydziale Kultury MRN zdecydowano, by przeznaczyć 300 tys. zł (z nadwyżki budżetowej) na wydanie albumu *Olsztyn miastem Kopernika* oraz 50 tys. zł na plakietki nawiązujące do zbliżającej się rocznicy⁶⁰. Także w tym czasie z budżetu miasta miały wpłynąć fundusze na zorganizowanie sesji naukowej (połączonej z koncertem) odnoszącej się do czterysta pięćdziesiątej rocznicy „obrony Olsztyna przez Kopernika przed Krzyżakami”.

W „Komunikatach Mazursko-Warmińskich”, wydawanych przez Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, już od połowy lat sześćdziesiątych funkcjonował dział „Copernicana”. Wśród wielu prac wydanych w Olsztynie na wyróżnienie zasługiwał obszerny, ponad 500-stronicowy tom zatytułowany *Kopernik na Warmii. Życie i działalność publiczna. Działalność naukowa, środowisko, kalendarium*. Była to praca zbiorowa przygotowana pod redakcją Janusza Jasińskiego, Bohdana Kozięłło-Poklewskiego i Jerzego Sikorskiego. Ostatni z wymienionych, dr Jerzy Sikorski, wybitny znawca postaci Kopernika i jego czasów, wydał książkę zatytułowaną *Prywatne życie Mikołaja Kopernika* (Olsztyn 1973). Na trzy lata przed uroczystościami Ośrodek Badań Naukowych opu-

⁵⁸ J. Lassota, *Elbląg przygotowuje się do obchodów kopernikowskich*, Słowo, 1972, nr 6 z 5–6 II, s. 2.

⁵⁹ J. Ch., *Kopernikana olsztyńskiego „Pojezierza”*, Słowo, 1973, nr 7 z 17–18 II, s. 3.

⁶⁰ APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 105, k. 143, Postanowienie podpisane przez przewodniczącą Komisji Kultury Szczepana Styranowskiego, Olsztyn 4 I 1971.

blikował pracę *Mikołaja Kopernika Lokacje łąnów opuszczonych* (Olsztyn 1970), przygotowaną przez prof. Mariana Biskupa. Tematy związane z działalnością Kopernika wypełniły też tom IX „Studiów Warmińskich”, czasopisma naukowego Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. Olsztynianin dr Stanisław Flis był jednym z autorów przygotowanego przez Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich bogato ilustrowanego druku bibliofilskiego *Mikołaj Kopernik i medycyna*. Publikacji związanych z Kopernikiem powstało oczywiście znacznie więcej⁶¹.

W 1973 r. od numeru trzeciego „Słowo na Warmii i Mazurach” zaczęło drukować fragmenty książki Stanisława Flisa o życiu i działalności Kopernika⁶². Astronoma dotyczył niemal cały numer 7 pisma z 17–18 lutego 1973 r. Także miesięcznik „Warmia i Mazury” z lutego 1973 r. w całości poświęcony był tematyce kopernikowskiej. Okładki kolejnych numerów tygodnika „Panorama Północy” z lutego 1973 r. również nie pozostawiały wątpliwości, że zbliżały się uroczystości związane z Kopernikiem. Wewnątrz jednego z numerów, wśród publikacji nawiązujących do postaci astronoma, znalazł się anons, że „publikacje zebrane na ss. 7–10 mogą posłużyć szkołom, młodzieży i tym wszystkim, którzy poszukują materiałów informacyjno-wizualnych z okazji 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika”⁶³. Wiele informacji związanych z Kopernikiem pojawiało się systematycznie w „Gazecie Olsztyńskiej” i nie były to tylko relacje z uroczystości czy wzmianki na temat wystaw lub konferencji (np. materiał Henryka Panasa zatytułowany *Kim była Anna Schilling?*, nr 41 z 17–18 II 1973, s. 6, czy obszerny artykuł: *Mikołaj Kopernik. Syn polskiego Odrodzenia*, nr 160 z 7–8 VII 1973, s. 1, 5). W olsztyńskiej prasie codziennej nie pomijano doniesień na temat oddźwięku rocznicy kopernikowskiej poza granicami kraju (np. „Wszystkie kontynenty czczą pamięć Kopernika”)⁶⁴.

W lutym 1973 r. w „Gazecie Olsztyńskiej” pojawiła się notatka, której autor sugerował, że coraz bardziej realne wydaje się zwrócenie Polsce dokumentów (tzw. biblioteki Kopernika) związanych z astronomem, a wywiezionych z Warmii przez wojska Gustawa VI Adolfa na początku XVII w.⁶⁵ W tej sprawie w polskiej ambasadzie w Sztokholmie zorganizowane zostało specjalne spotkanie, w którym wzięli udział „przedstawiciele świata naukowego, dyplomaci, działacze

⁶¹ Szczególnie wiele informacji na temat wydawnictw przygotowanych na rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika zob. R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., ss. 233–235.

⁶² S. Flis, *Rok Wielkiego Astronoma (1). Ziemia rodzinna Kopernika*, Słowo, 1973, nr 3 z 20–21 I, s. 2.

⁶³ *Panorama Północy*, 1973, nr 5 z 4 II, s. 7; nr 7 z 18 II; nr 8 z 25 II.

⁶⁴ Zob. (PAP), *W pokłonie Kopernikowi. Relacje korespondentów PAP z Paryża, Berlina, Waszyngtonu*; A. Broniarek, *Kopernik w British Museum*, GO, 1973, nr 41 z 17–18 II, s. 3; R. Szczęsnowicz, *Nie tylko święto nauki (ZSRR)*, GO, 1973, nr 39 z 15 II, s. 1.

⁶⁵ *Czy warmińska biblioteka Kopernika wróci do Polski?*, GO, 1973, nr 46 z 23 II, s. 1.

kulturalni i dziennikarze”. Była wystawa poświęcona Kopernikowi, mówiono o publikacjach na ten temat w szwedzkiej prasie. To, że dokumenty wywiezione ponad trzysta lat temu mogą zostać zwrócone Polsce, miała sugerować informacja, że także tamtejsi uczeni popierali pomysł oddania Polsce przy okazji obchodów rocznicowych „biblioteki Kopernika”.

Obchody Roku Kopernikowskiego zamierzano promować nie tylko poprzez publikacje. W marcu 1972 r. w Wydziale Kultury MRN przygotowano fundusze potrzebne na wyprodukowanie medalu pamiątkowego oraz wydanie „teki ekslibrysów” nawiązujących do postaci astronoma. Od grudnia tego roku rozprowadzono metalowe znaczki z wizerunkiem Kopernika przypinane do ubrania. Elementem obchodów stał się też zaprzężony w cztery konie dylizans pocztowy, który wyruszył 8 maja 1973 r. z Olsztyna do Krakowa. Zarówno woźnica, jak i pocztylion oraz trębacz byli w strojach „z epoki”. Zamierzano też zorganizować „olimpiadę telewizyjną” podsumowującą wiedzę na temat Kopernika⁶⁶.

W połowie września 1972 r. na olsztyńskim zamku zorganizowano uroczystość objęcia przez Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze” patronatu nad samolotem pasażerskim latającym w barwach LOT, którym możliwe było wykonywanie lotów transoceanicznych. Był to model Ił 62, pierwszy z sześciu zakupionych przez Polskę w Związku Radzieckim⁶⁷. Nazwanie samolotu „Mikołaj Kopernik” oczywiście także wpisywało się w obchody zbliżającej się rocznicy.

Rangę uroczystości na olsztyńskim zamku wyznaczał skład zaproszonych gości. Przyjechała niemal cała załoga samolotu z jego kapitanem Damianem Żuchowskim na czele. Był też ówczesny dyrektor Polskich Linii Lotniczych LOT Włodzimierz Wilamowski. Ministerstwo Spraw Zagranicznych reprezentował H. Urbaniak, a Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” – jego sekretarz generalny S. Biniek. Ze strony olsztyńskich władz politycznych wystąpił I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR Józef Buziński.

Gospodarzem spotkania był prezes SSK „Pojezierze” Bogdan Kurowski. Mówiąc o samolocie, nad którym „Pojezierze” objęło patronat, i o jego nazwie, wyraził przekonanie, iż powinien on stać się ambasadorem „naszego unikalnego regionu”, miał zatem uzmysławiać ludziom na świecie powiązania wielkiego astronoma z Warmią i Mazurami. Kurowski dodał również, że załoga samolotu „Kopernik” „będzie mieć w nas podczas wszystkich lotów wiernych przyjaciół”⁶⁸. Dyrektor PLL LOT opowiedział natomiast o walorach technicznych nowego samo-

⁶⁶ APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 105, k. 184, Pismo z 7 III 1972; R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 228; B. Łukaszewicz, *Raptularz miejski. Olsztyn 1945–2005*, Olsztyn 2006, s. 275, 279.

⁶⁷ Losy samolotu były tragiczne, uległ on katastrofie 14 III 1980 r. w okolicach Warszawy.

⁶⁸ (kkp), *Patronat Pojezierza nad samolotem „Kopernik”*, Słowo, 1972, nr 40 z 30 IX–1 X, s. 1.

lotu i o przewidywanych trasach lotów, wymienił przede wszystkim Stany Zjednoczone i Australię.

Podpisane zostało specjalne porozumienie między SSK „Pojezierze” a PLL LOT. Patronat „Pojezierza” sprowadzał się do regularnego dostarczania załodze samolotu wydawnictw dotyczących Warmii i Mazur. Przekazano też portret Mikołaja Kopernika, który odtąd miał zdobić wnętrze samolotu. Załoga otrzymała również pamiątkowe znaczki z wizerunkiem astronoma, które zamierzano rozdawać pasażerom. Odebrano też od władz „Pojezierza” pamiątkowy dyplom. Ponadto załoga samolotu „Mikołaj Kopernik” została przyjęta do SSK „Pojezierze” w charakterze członków honorowych.

Już po głównych uroczystościach związanych z obchodami Roku Kopernikowskiego, jesienią 1973 r. mówiono, że budowany właśnie nowy prom pasażerski pływający na trasie Świnoujście – Ystad także otrzyma imię „Mikołaj Kopernik” (ostatecznie zwodowany został w 1974 r.)⁶⁹.

Przed Bożym Narodzeniem w 1972 r. rozstrzygnięty został konkurs na nazwę nowoczesnego kina (przystosowanego do prezentacji filmów panoramicznych), którego budowę zamierzano rozpocząć w Olsztynie w następnym roku; wybrano nazwę „Kopernik”. Budowa obiektu trwała wiele lat, a jego uroczyste otwarcie odbyło się dopiero przy okazji pięćset dziesiątej rocznicy urodzin astronoma (1983)⁷⁰.

Sposobem na promocję uroczystości kopernikowskich był też konkurs rysunkowy dla dzieci pracowników olsztyńskiej administracji państwowej. Do konkursu zgłosiło się ponad czterdzieścioro dzieci, które przygotowały 87 prac wykonanych w różnorodnych technikach plastycznych. Rozstrzygnięcie konkursu odbyło się w gmachu Prezydium WRN w Olsztynie, a jedną z atrakcji miało być zwiedzanie Planetarium.

Do propagowania Roku Kopernikowskiego włączyli się także lokalni plastycy, którzy wraz z artystami z województw białostockiego, bydgoskiego i gdańskiego uczestniczyli w trzech konkursach i dwóch międzynarodowych plenerach malarskich tematycznie związanych z obchodami rocznicy. Angażowali się w zapewnienie odpowiedniego wystroju plastycznego nawiązującego do rocznicy w miejscowościach na Szlaku Kopernikowskim. Apelowano, by po zakończeniu obchodów nie zapominać o powstałych pracach plastycznych i żeby „eksponaty kopernikowskie nie trafiły do magazynów”. Zaproponowano, by Wydawnictwo RSW Prasa–Książka–Ruch, najlepiej w kooperacji z SSK „Pojezierze”, przygotowało zestaw widokówek, na których można by było zaprezentować i uwiecznić „plasty-

⁶⁹ <http://pl.wikipedia.org/wiki/MF_Miko%C5%82aj_Kopernik> data dostępu: 07.05.2013.

⁷⁰ B. Łukaszewicz, op. cit., s. 276.

kę kopernikowską”. Pierwsze pocztówki tematycznie związane z Kopernikiem i miastami, w których przebywał, trafiły do sprzedaży wiosną 1973 r. Główny nakład widokówek (łącznie przygotowano 180 tys.) ukazujących miejsca związane ze Szlakiem Kopernikowskim pojawił się latem tego roku.

Znany artysta rzeźbiarz Bolesław Marschall przygotował monumentalną rzeźbę przedstawiającą głowę Mikołaja Kopernika. Została ona przekazana jako dar dla Polonii w Stanach Zjednoczonych. Z kolei w holu na pierwszym piętrze gmachu Prezydium WRN w Olsztynie powstał fresk nawiązujący do działalności Kopernika, niezwiązanej jednak z astronomią, zatytułowany „Lokacje łańców opuszczonych”. Jego autorem był olsztyński artysta Henryk Oszczakiewicz⁷¹.

Postacią Kopernika zamierzano zainteresować także żołnierzy zasadniczej służby wojskowej. Wiosną 1973 r. w jednostkach podległych Warszawskiemu Okręgowi Wojskowemu zainicjowano specjalny program imprez, dzięki którym żołnierze mieli „lepiej poznać dorobek nauki polskiej i jej wkład do skarbownicy wiedzy ogólnoludzkiej”⁷². Były to szkolenia i przeróżne „imprezy kulturalno-oświatowe”. Przy tej okazji mówiono nie tylko o Koperniku i jego dokonaniach w astronomii, ale spotkania takie wykorzystywano do przekazywania wiedzy „popularyzującej najnowsze osiągnięcia polskiej myśli technicznej”.

Z inicjatywy Zarządu Politycznego Warszawskiego Okręgu Wojskowego do Olsztyna przyjechała „grupa przodujących żołnierzy”, którzy mieli zająć się propagowaniem tej wiedzy wśród żołnierzy miejscowych jednostek wojskowych. W olsztyńskim teatrze z tej okazji zorganizowano uroczystą akademię z udziałem m.in. przewodniczącego Prezydium WRN Sergiusza Rubczewskiego. Wysłuchano naukowej prelekcji dr. Jerzego Sikorskiego o dziejach myśli kopernikowskiej oraz obejrzano spektakl Józefa Grudy „Portret doktora Mikołaja”.

Tydzień przed inauguracją Roku Kopernikowskiego odbyło się plenarne posiedzenie Zarządu Głównego Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze”, podczas którego podsumowano przygotowania promocyjne do zbliżających się obchodów rocznicy urodzin Kopernika⁷³. Osobom szczególnie zaangażowanym w przygotowanie obchodów wręczono pamiątkowe medale. Zapowiedziano, że medale takie zostaną przekazane także przedstawicielom najwyższych władz państwowych i politycznych. Wymieniono m.in. I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka, ówczesnego ministra kultury Józefa Tejchmę oraz Ryszarda Frel-

⁷¹ [fot. S. Moroz] Słowo, 1973, nr 4 z 27–28 I, s. 2; *Jak zapoznać się z plastyką kopernikowską?*, GO, 1973, nr 46 z 23 II, s. 3; D. Śleszyńska, *Dzieci o Koperniku*, GO, 1973, nr 181 z 1 VIII, s. 4; R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 229.

⁷² (rych), *Żołnierze na szlaku kopernikowskim*, GO, 1973, nr 44 z 21 II, s. 1.

⁷³ (js), *Ruch społeczno-kulturalny Warmii i Mazur, Kujaw i Pomorza w hołdzie Kopernikowi*, GO, 1973, nr 36 z 12 II, s. 1.

ka, w 1973 r. członka Sekretariatu KC PZPR i kierownika Wydziału Zagranicznego KC PZPR. Medale miały być również wręczone przedstawicielom Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” oraz załodze samolotu PLL LOT „Mikołaj Kopernik”.

Z obchodami Roku Kopernikowskiego związane były liczne odczyty, sesje i konferencje naukowe (w sumie około 500), których nie organizowano jednak w czasie głównych uroczystości. W drugiej połowie września 1972 r. w Olsztynie odbyła się ogólnopolska sesja literacko-naukowa zatytułowana „Kopernik – znaczenie jego dzieła dla literatury i nauki”, choć łączenie Kopernika z literaturą mogłoby wydawać się nie do końca trafne.

Spotkanie, nieoficjalnie rozpoczynające obchody rocznicy urodzin Kopernika, nazwane w prasie „Kopernikowskim sympozjum literatów”, porównywane było do Zjazdu Pisarzy – Przyjaciół Warmii i Mazur z 1960 r. i do późniejszego (z 1965 r.) VIII Zjazdu Pisarzy Ziemi Zachodnich i Północnych⁷⁴. Obradowano w Olsztynie i we Fromborku, dzięki czemu uczestnicy konferencji mieli okazję „podziwiać walory krajobrazowe i historyczne Warmii”. W sumie w sesji wzięło udział około 150 osób, przede wszystkim pisarzy, dziennikarzy i ludzi nauki. Byli także przedstawiciele ówczesnych władz politycznych i administracyjnych regionu oraz „delegaci władz centralnych”⁷⁵.

Na olsztyńskim zamku uczestników sesji powitali: prezes olsztyńskiego Oddziału Związku Literatów Polskich Leonard Turkowski, wiceprezes Zarządu Głównego ZLP Halina Auderska oraz Sergiusz Rubczewski, przewodniczący Prezydium WRN w Olsztynie. „Piękny i niepowtarzalny klimat dalszych obrad” zapewnił wykład prof. Bohdana Suchodolskiego. Olsztyńskie obrady zdominowały wystąpienia odnoszące się do inspiracyjnej roli dzieła Kopernika w kontekście literatury polskiej. Stwierdzono m.in., że należy dążyć do tworzenia takich materiałów literackich, w których z powodzeniem będzie można połączyć „wartości estetyczne, jak i poznawcze” odnoszące się do postaci Kopernika. W czasie dyskusji głos zabierali przede wszystkim literaci, mówiący m.in. o „problemie tworzenia nowej poetyckiej – i nie tylko – wizji kosmosu, obrazu nieba, które dawniej tak pełne tajemnic, stawało się coraz mniej niezwykle”. W dyskusji wzięli udział literaci, m.in. Bogdan Ostromecki, Władysław Ogrodziński i Stefan Połom, głos zabrał również historyk z Torunia dr Janusz Małek.

Drugiego dnia obrad zorganizowano wyjazd do Fromborka. Tam dwa główne referaty wygłosili Edward Martuszewski i dr Jerzy Sikorski. Pierwszy

⁷⁴ O należyte spożytkowanie doświadczeń, *Słowo*, 1972, nr 42 z 14–15 X, s. 1; J. Chłosta-Zielonka, *Życie literackie Warmii i Mazur w latach 1945–1989*, Olsztyn 2010, s. 155.

⁷⁵ R. Borkowski, *500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika. Sesja literacko-naukowa*, *Słowo*, 1972, nr 41 z 7–8 X, s. 4; B. Łukaszewicz, op. cit., s. 275.

mówił o piśmiennictwie Warmii i Mazur na tle literatury polskiej i w ogóle kultury narodowej. Oddalając się nieco od postaci astronoma, zwrócił uwagę na to, że niezbędne jest naukowe opracowanie problematyki związanej z literaturą Warmii i Mazur na przestrzeni wieków. Z kolei Jerzy Sikorski zaprezentował najnowsze ustalenia na temat warmińskiego okresu życia Mikołaja Kopernika i jak zanotował reporter „Słowa na Warmii i Mazurach”, referat był „ładny i bogaty w szczegóły”, przybliżył słuchaczom wiele dotąd nieznanych szczegółów z życia astronoma.

Konferencję uznano powszechnie za udaną, a jak oceniała potem lokalna prasa, zorganizowanie tak dużej imprezy przez Wydział Kultury Prezydium WRN i Oddział ZLP w Olsztynie przy współudziale SSK „Pojezierze” udowodniło, że Olsztyn może stać się „jednym z największych ośrodków międzynarodowych obchodów Roku Kopernikowskiego” w nadchodzącym czasie⁷⁶.

Pół roku później, 9 i 10 lutego 1973 r., na olsztyńskim zamku odbyła się następna konferencja, której współorganizatorem był Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego oraz Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa⁷⁷. Uczestnicy reprezentowali ośrodki naukowe Warszawy, Krakowa, Torunia, Gdańska, Wrocławia i Poznania⁷⁸. Spotkanie otworzył ówczesny dyrektor Muzeum Mazurskiego Władysław Ogrodziński, a potem prof. Józef Burszta, doc. Wiesław Bieńkowski i doc. Edmund Wojnowski złożyli kwiaty przed ustawioną w krążgankach olsztyńskiego zamku rzeźbą przedstawiającą Kopernika.

W czasie dwudniowych obrad referaty wygłosili: doc. Antoni Czacharowski, prof. dr Józef Mitkowski i dr Jerzy Sikorski (kolejno mówili o pobycie Kopernika w Toruniu, Krakowie i we Fromborku). Wysłuchano też wystąpień doc. Janiny Bieniarzówny, doc. Wiesława Bieńkowskiego oraz doc. Leszka Hajdukiewicza dotyczących przede wszystkim związków religijnych, naukowych i kulturalnych Krakowa z Warmią i Mazurami. W jednym z referatów omówione zostały związki Warmiaków z Uniwersytetem Jagiellońskim. W czasie obrad zaprezentowano także film dokumentalny Zbigniewa Bochenka ukazujący postać Mikołaja Kopernika.

Nieco ponad miesiąc później, 24 i 25 marca, w baszcie zamkowej w Lidzbarku Warmińskim odbyło się seminarium młodych pisarzy zorganizowa-

⁷⁶ R. Borkowski, op. cit.

⁷⁷ D. Jamiółkowska, *Sesja kopernikowska w Olsztynie*, KMW, 1973, nr 3, ss. 275–279; *Sesja naukowa na zamku olsztyńskim „O Koperniku w Toruniu i Krakowie”*, GO, 1973, nr 43 z 20 II; nr 55 z 6 III; (k), *Sesja naukowa dla uczczenia 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika*, Słowo, 1973, nr 7 z 17–18 II, s. 4; (d), *O Koperniku w Toruniu, Krakowie. Sesja naukowa na zamku olsztyńskim*, GO, 1973, nr 35 z 10–11 II, s. 1, 2; B. Łukaszewicz, op. cit., s. 278.

⁷⁸ Wykaz uczestników konferencji, zob. R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 226.

ne przez Ośrodek Korespondencyjnego Klubu Młodych Pisarzy przy Zarządzie Wojewódzkim Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej w Olsztynie⁷⁹. Celem spotkania miało być przybliżenie młodym pisarzom postaci astronoma. Referat zatytułowany: „Kopernik a współczesny ruch humanistyczny” wygłosił literat i działacz społeczno-polityczny Gerard Skok. Stefan Połom mówił natomiast o postaci astronoma w literaturze. Wskazał na trudność pisania o Koperniku, a jednocześnie na atrakcyjność tej tematyki. W czasie seminarium młodzi pisarze mieli też możliwość dyskusji z twórcami z olsztyńskiego teatru. Mówiono na temat przygotowanego w Teatrze im. Stefana Jaracza spektaklu inspirowanego życiem i działalnością Kopernika. Choć zamierzenia były rozległe, spotkanie nie należało do udanych głównie ze względu – jak napisano w prasie – na „zbyt małą aktywność młodego środowiska literackiego”. Wydaje się, że znaczenie miała też narzucona tematyka, raczej niewiele interesująca młodych twórców.

Podczas dwudniowych obrad Walnego Zjazdu Delegatów Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego (19 i 20 maja w Olsztynie i we Fromborku) także nawiązano do rocznicy, bowiem w czasie konferencji mówiono o reformie monetarnej Kopernika⁸⁰. Do postaci astronoma nawiązywano też w czasie obrad I Sejmiku Nauki Olsztyńskiej, który odbył się 28 maja 1973 r. w Olsztynie.

W Olsztynie i we Fromborku, 8 i 9 września 1973 r., odbyło się dwudniowe ogólnopolskie sympozjum naukowe zatytułowane „Kopernik i medycyna”, którego pomysłodawcą i przewodniczącym komitetu organizacyjnego był dr Andrzej Skrobaczki⁸¹. Udział w nim wzięli zarówno naukowcy, jak i lekarze, którzy wygłosili w sumie aż 22 referaty. W stolicy województwa obradowano w Planetarium. W Archiwum Państwowym w Olsztynie przygotowano sesję naukową pod tytułem „Rozwój administracyjny miast od Kopernika po dzień dzisiejszy”, a Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna przygotowała cykl prelekcji na temat Kopernika. We wrześniu 1973 r. na terenie województwa olsztyńskiego odbyło się kilka wycieczek, w których uczestniczyli delegaci Nadzwyczajnego Kongresu Międzynarodowej Unii Astronomicznej *Colloquia Copernicana*. W grudniu 1973 r. na olsztyńskim zamku odbyła się konferencja zatytułowana „Sztuka Pomorza i Warmii w czasach Kopernika 1450–1550”, skierowana przede wszystkim do historyków sztuki⁸².

⁷⁹ R. Borkowski, *Seminarium Kopernikowskie w Lidzbarku*, Słowo, 1973, nr 14 z 7–8 IV, s. 2.

⁸⁰ R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 226.

⁸¹ Szerzej zob.: S. Flis, *Kopernikowskie sympozjum lekarzy w Olsztynie i Fromborku*, KMW, 1974, nr 1, ss. 97–101; T. Willan., *Kopernik i medycyna. Sympozjum naukowe w Olsztynie i we Fromborku*, GO, 1973, nr 215 z 10 IX, s. 1, 2.

⁸² R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 228.

Główne uroczystości w roku 1973

Najbardziej spektakularnym wydarzeniem związanym z obchodami Roku Kopernikowskiego w Olsztynie było otwarcie Planetarium. Początkowo, jeszcze w drugiej połowie lat sześćdziesiątych, przewidywano, że „gdzieś w Polsce” powinno powstać Centralne Obserwatorium Astronomiczne z dwumetrowym teleskopem⁸³. Ostatecznie zaniechano realizacji tego pomysłu, a zdecydowano o wybudowaniu Planetarium właśnie w stolicy Warmii i Mazur. W niemalym stopniu idea ta wypłynęła ze środowiska ludzi zaangażowanych w działalność Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze”. We wrześniu 1969 r. podczas narady w Wydziale Propagandy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Olsztynie prezes Stowarzyszenia mówił o potrzebie wybudowania w mieście Planetarium, ale także o zamiarze usypania „gdzieś na Warmii” kopca upamiętniającego postać Kopernika (później ustalono wprawdzie, że kopiec powinien powstać w samym Olsztynie, ale pomysłu nigdy nie zrealizowano)⁸⁴.

Prezes działającego w tamtych latach w Londynie Towarzystwa Przyjaciół Warmii i Mazur, Henryk Archutowski, zobowiązał się zebrać w swoim środowisku około 10–20 tys. dolarów, które miały być przeznaczone właśnie na budowę olsztyńskiego Planetarium⁸⁵. Potem, gdy okazało się, że obiekt będzie finansowany z funduszy państwowych, Archutowski zaproponował, by zebrane pieniądze przeznaczyć na wykonanie „akcentu rzeźbiarskiego lub wyposażenie jakiegoś obiektu”. W dostępnym materiale brak jednak informacji, jak dalej potoczyły się losy zadeklarowanego wsparcia Brytyjczyków polskiego pochodzenia.

Prace przy wznoszeniu olsztyńskiego Planetarium, którego głównym projektantem był inż. Ludomir Goślawski z olsztyńskiego Miasto-Projektu, trwały około trzech lat. W zasadzie nie napotymano na większe problemy, choć nie udało się uniknąć pewnych opóźnień. W uchwale Plenum Wojewódzkiego Komitetu FJN z listopada 1971 r. zakładano, że przekazanie Planetarium do eksploatacji nastąpi 31 stycznia 1972 r.⁸⁶ Wiosną 1972 r. zapewniano, że będzie ono gotowe na 15 stycznia roku następnego. W połowie kwietnia 1972 r. odbył się montaż żel-

⁸³ Uchwała nr 57/67 Rady Ministrów z dnia 23 marca 1967 r. w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

⁸⁴ APO, KW PZPR, t. 2419. Obchody 500-lecia urodzin MK. Udział harcerzy w „Operacji 1001 Frombork”. Program odsłonięcia pomnika we Fromborku. 1969–1973, k. 1–8, Protokół z posiedzenia zorganizowanego przez Wydział Propagandy KW PZPR, Olsztyn 9 IX 1969.

⁸⁵ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 212–253, Informacja w sprawie przygotowań województwa do obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika oraz Zjazdu Literatów Polskich jako integralnej części obchodów kopernikowskich [wraz z siedmioma załącznikami], Olsztyn 10 VIII 1971.

⁸⁶ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 92, Program działania w związku z obchodami 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Uchwała Plenum Wojewódzkiego Komitetu FJN w Olsztynie, listopad 1971.

betowego stropu, a miesiąc później wykonano kopułę (początkowo zakładano, że prace przy jej montażu wykonają specjaliści z NRD. Ostatecznie zadanie to powierzono polskim wykonawcom, choć specjalne stalowe płaskowniki przywieziono zza Odry). Późną wiosną 1972 r. gotowe już były (w stanie surowym) pomieszczenia późniejszej kawiarni oraz sali ekspozycyjnej mającego tam powstać Biura Wystaw Artystycznych. W tym czasie w olsztyńskiej prasie napisano, że prace przy budowie Planetarium „wyprzedzają o prawie miesiąc przewidziany plan”, mimo że pracowało tam wówczas zaledwie 36 osób⁸⁷. We wrześniu 1972 r. do pomieszczeń Planetarium mieli wejść specjaliści od optyki z Zakładów Carl Zeiss w Jenie. Harmonogram robót spowodował, że zaczęto się spieszyć, bo montaż aparatury należało wykonać nie w warunkach „stanu surowego”, ale w pomieszczeniach w pełni wykończonych pod względem budowlanym.

Choć jeszcze wiosną 1972 r. wstępnie zagospodarowywano tereny wokół przyszłego Planetarium, to nie udało się wyeliminować opóźnień. Jak to niejednokrotnie w historii powojennego Olsztyna bywało, także tym razem wiele prac wykończeniowych realizowanych z niemałym pośpiechem powierzono wojsku. Jeszcze trzy dni przed głównymi uroczystościami w strugach padającego deszczu ze śniegiem teren wokół obiektu porządkowali żołnierze z olsztyńskiego garnizonu. Pracowali w trzydziestoosobowych grupach, co w lokalnej prasie nazwano „czynami podjętymi dla uczczenia Roku Kopernikowskiego”⁸⁸. W istocie pomagali pracownikom Zielni Miejskiej, którzy nie byli w stanie zdążyć z wykonaniem zadania.

Kilka dni przed uroczystościami trwały także gorączkowe prace przy konfigurowaniu specjalistycznych urządzeń optycznych. Przyjechali specjaliści z Niemiec wschodnich, którzy przekazali wiedzę na temat obsługi tych nieznanych w Olsztynie mechanizmów. Przygotowywali się również pracownicy z olsztyńskiej Rozgłośni Radiowej, do których należało zilustrowanie muzyczne i akustyczne inauguracyjnego widowiska. Jeden z aktorów olsztyńskiego teatru miał natomiast pełnić rolę lektora prowadzącego prezentację⁸⁹.

W weekendowej edycji „Gazety Olsztyńskiej”, poprzedzającej poniedziałkowe uroczystości, Kopernikowi poświęcono szczególnie wiele miejsca. Wydanie otwierał tekst olsztyńskiego historyka dr. Jerzego Sikorskiego, zawierający rozważania na temat miejsca Fromborka w życiu astronoma. Także w tym numerze znalazł się obszerny materiał dr. Janusza Małłka z Torunia, w którym badacz zajął się m.in. kwestią znajomości przez Kopernika języka polskiego⁹⁰.

⁸⁷ (śrut), *Na budowie planetarium*, Słowo, 1972, nr 22 z 27–28 V, s. 1.

⁸⁸ H. Furtak, *Żołnierze swojemu miastu*, GO, 1973, nr 40 z 16 II, s. 1.

⁸⁹ W. Białkowski, *Nocą w planetarium*, GO, 1973, nr 40 z 16 II, s. 1, 2.

⁹⁰ J. Sikorski, *Fromborskie niebo Kopernika*, GO, 1973, nr 41 z 17–18 II, s. 1, 5; J. Małłek, *Czy uczony przemawiał po polsku?*, ibidem.

Mimo nie najlepszej pogody, 19 lutego 1973 r. o godz. 11.00 przed Planetarium zgromadziło się bardzo wiele osób, w tym około dwóch tysięcy młodych ludzi ze szkół średnich. Reporter „Gazety Olsztyńskiej” relację zaczął od stwierdzenia, że były tam „uczennice szkoły pielęgniarstwa w białych czepkach. Jest młodzież z różnych olsztyńskich szkół średnich”. Dopiero dalej nadmienił: „są też twórcy i budowniczości obiektu”. Wspomniał o transparentach widocznych przed Planetarium z widniejącymi na nich hasłami: „Dla tej ziemi żył i działał Mikołaj Kopernik”, „Mikołaj Kopernik – chluba nauki i sława Polski”, „Nauka polska w służbie prawdy i postępu”⁹¹.

Uroczystość otworzył pierwszy dyrektor placówki dr Stanisław Oszczak. Powitał przedstawicieli władz centralnych i wojewódzkich oraz gości z zagranicy, zwłaszcza prezesa Rady Astronomicznej Związku Radzieckiego, prof. Aleksieja Michajłowa i dyrektora zakładów Zeissa w Jenie, Norberta Neurode. Oszczak mówił m.in., że obiekt ten jest swoistym wyrazem hołdu dla astronoma, a jednocześnie „nowoczesnym ośrodkiem upowszechniania kultury i nauki – żywym pomnikiem Kopernika”⁹². Aktu oficjalnego otwarcia dokonali wspólnie minister kultury i sztuki Stanisław Wroński, I sekretarz KW PZPR w Olsztynie Józef Buziński oraz przewodniczący Prezydium WRN Sergiusz Rubczewski. Następnie, przy dźwiękach orkiestry wojskowej, goście przeszli do wnętrza obiektu. Tam, jak zanotował reporter, „w głównym hallu rzucał się w oczy oryginalny wystrój plastyczny, efektowna architektura, bogactwo okładzin ściennych”. Wśród zwiedzających pomieszczenia było także około 50 dziennikarzy, również zagranicznych.

W dalszej części obiektu ulokowano salę ekspozycyjną Biura Wystaw Artystycznych oraz kawiarnię „Andromeda”, zaprojektowaną, jak cały obiekt, przez inż. Ludomira Gośławskiego. Nazwę kawiarni wybrali mieszkańcy Warmii i Mazur w plebiscycie zorganizowanym przez „Gazetę Olsztyńską”. W dniu otwarcia po siedzibie BWA oprowadzał gości ówczesny dyrektor placówki, olsztyński artysta plastyk Hieronim Skurpski. W kawiarni wzniesiono uroczysty toast za „pomyślną działalność Planetarium w dziele upowszechniania kultury i nauki”⁹³.

W Planetarium zaplanowano na ten dzień cztery pokazy. Pierwszy, tzw. inauguracyjny, przygotowano dla 220 osób, następny zorganizowano dla dziennikarzy, a dwa kolejne dla młodzieży z wybranych olsztyńskich szkół, których uczniowie pomagali przy pracach porządkowych⁹⁴. Zwykle pokazy rozpoczęły się dopiero od połowy marca 1973 r.

⁹¹ *Warmia i Mazury w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi*, GO, 1973, nr 43 z 20 II, s. 1, 3.

⁹² ZMiL, *Warmia i Mazury w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi*, GO, 1973, nr 43 z 20 II, s. 1.

⁹³ Z. Dudzińska, *Łącznie z Planetarium – salon wystawowy BWA*, GO, 1973, nr 40 z 16 II, s. 3; ZMiL, *Warmia i Mazury*; zob. też GO, 1973, nr 53 z 3–4 III, s. 4 (ilustracje).

⁹⁴ W. Białkowski, op. cit.

Także tego dnia, 19 lutego 1973 r., w Muzeum Mazurskim w Olsztynie ówczesny dyrektor placówki Władysław Ogrodziński otworzył wystawę zatytułowaną „Warmia i Mazury od czasów Kopernika po dzień dzisiejszy”, ukazującą m.in. „działalność publiczną Kopernika, osadniczą i polityczną”⁹⁵. Jako pierwsi zwiedzili ją przybyli do Olsztyna na uroczystości przedstawiciele władz oraz dziennikarze. Osobno prezentowano eksponaty określane jako „sztuka z czasów Kopernika”, numizmaty, księgi lokacyjne, ale też rzeźby, malarstwo, wyroby rzemiosła artystycznego oraz dwanaście starodruków, o których napisano, że „wiadomo, że te właśnie tytuły posiadał Mikołaj Kopernik w swym księgozbiornie”. Szczególnym zainteresowaniem cieszyła się część wystawy, w której zaprezentowano instrumenty astronomiczne z epoki Kopernika, w tym m.in. szesnaście oryginalnych zegarów słonecznych „równikowych” i „pięściennych” oraz dwa globusy nieba pochodzące jednak z XVII w. (eksponaty te sprowadzono specjalnie na tę okazję z Muzeum Przemysłu Artystycznego w Pradze oraz z placówek w Berlinie i w Warszawie)⁹⁶.

W dalszych salach zaprezentowano część wystawy ukazującą historię ziemi warmińsko-mazurskiej na przestrzeni wieków, a nie samego Kopernika i jego dokonania. Prezentując np. „losy ludności polskiej na Warmii w latach 1772–1945”, starano się nawiązać do postaci astronoma poprzez przypomnienie wcześniejszej działalności osadniczej Kopernika. Odzwierciedlenie na wystawie znalazła także XIX-wieczna i późniejsza „walka o polskość tych terenów”. Kulminacyjnym punktem ekspozycji było zaprezentowanie eksponatów „ujętych w trzech aspektach: wyzwolenie przez Armię Radziecką, zasiedlanie i zagospodarowywanie”. Twórcy wystawy przekonywali, że chodziło o to, by turyści odwiedzający miasto przy okazji obchodów rocznicowych zapoznali się także ze skomplikowaną historią tych ziem.

Obchody Roku Kopernikowskiego miał uświetnić film fabularny, który początkowo zamierzano zrealizować w kooperacji z kinematografią włoską. Ostatecznie powstał film polski, do którego produkcji zaangażowano wielu popularnych aktorów, a reżyserię powierzono Ewie i Czesławowi Petelskim. Centrala Wynajmu Filmów zdecydowała, by film zatytułowany „Kopernik” promować także poprzez prezentację strojów i rekwizytów użytych przy produkcji filmu. Wiel-

⁹⁵ Ponadto dla zwiedzających dostępne były także dwie inne ekspozycje: „Olsztyn i okolice w pradziejach” oraz „Środowisko przyrodnicze Polski północno-wschodniej”. Z. Dudzińska, *Od Kopernika po dzień dzisiejszy. Wystawy w Muzeum Mazurskim*, GO, 1973, nr 39 z 15 II, s. 3; j.ch., *Przed uroczystościami kopernikowskimi*, Słowo, 1973, nr 4 z 27–28 I, s. 1. Na temat innych wystaw zorganizowanych z okazji obchodów zob. R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., ss. 232–234.

⁹⁶ KKP, *Wystawa kopernikowska na Zamku*, Słowo, 1973, nr 8 z 24–25 II, s. 1.

ką wystawę pod nazwą „Kopernik – film” zaplanowano we Fromborku. Zanim to nastąpiło, część eksponatów zdobiła okna wystawowe warszawskiego Domu Towarowym „Centrum”, co także miało stanowić formę promocji filmu⁹⁷. W połowie lutego 1973 r. z twórcami filmu spotkał się członek Biura Politycznego, sekretarz KC PZPR Jan Szydłak. Podziękował za „stworzenie dzieła wszechstronnie przedstawiającego portret wybitnego uczonego i wielkiego Polaka”⁹⁸.

„Kopernik” po raz pierwszy został zaprezentowany 22 stycznia 1973 r. w Warszawie na pokazie specjalnym dla dziennikarzy. Prapremierę dla publiczności zorganizowano 12 lutego w Toruniu, a dwa dni później obraz wyświetlano w stolicy. Olsztyńska premiera odbyła się w rocznicę urodzin Kopernika – wieczorem 19 lutego 1973 r.⁹⁹ Zanim odbyła się główna pokaż filmu, w dwóch olsztyńskich kinach „Polonia” i „Awangarda” zorganizowano przedpremierowe projekcje dla młodzieży szkolnej. Pokazy odbyły się w godz. 12.30 i 15.15. Podobnie jak w przypadku seansów w Planetarium, tu także chodziło o formę podziękowania uczniom olsztyńskich szkół za aktywność w przygotowaniu miasta do obchodów rocznicowych. Głównie do młodych ludzi adresowany był spektakl w olsztyńskim teatrze zatytułowany „Portret doktora Mikołaja”¹⁰⁰.

Do Olsztyna przyjechali twórcy filmu, małżeństwo Petelskich, operator Stefan Matyjaszkiewicz oraz odtwórca roli Kopernika Andrzej Kopiczyński (nie dojechał zapowiadany wcześniej Czesław Wołłejko grający rolę biskupa Łukasza Watzenrode). Na tę okazję sala kina „Polonia” została specjalnie udekorowana. Reporter „Gazety Olsztyńskiej” zanotował, że „zebrał się komplet widzów, a gości i publiczność powitał członek Komitetu Obchodów Roku Kopernikowskiego, sekretarz Komitetu Miejskiego i Powiatowego PZPR Bolesław Karpowicz”¹⁰¹.

Filmowcy krótko opowiedzieli o pracy nad filmem, w tym m.in. o dniach zdjęciowych w Braniewie, Lidzbarku Warmińskim i we Fromborku. Andrzej Kopiczyński przypomniał natomiast o swojej pracy przed laty w olsztyńskim teatrze. Prócz spotkania z widzami przed premierą, wcześniej artyści mieli zaplanowane dwa inne spotkania – z olsztyńską młodzieżą szkolną i z mieszkańcami Olsztyna w nowo oddanym do użytku Klubie MPiK usytuowanym w centrum miasta¹⁰².

⁹⁷ (czo), *Filmowe „Kopernikana” na wystawie we Fromborku*, GO, 1973, nr 48 z 26 II, s. 3.

⁹⁸ J. Szydłak *spotkał się z twórcami filmu „Kopernik”*, GO, 1973, nr 39 z 15 II, s. 1. Na temat filmu „Kopernik” zob. też W. Moszyński, *Jakim go zobaczymy*, GO, 1973, nr 41 z 17–18 II, s. 6.

⁹⁹ *Premiera filmu „Kopernik” w Olsztynie*, GO, 1973, nr 19 z 23 I, s. 1.

¹⁰⁰ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 130, Program uroczystości z 19 II 1973.

¹⁰¹ (czo), *Uroczysta premiera filmu „Kopernik”*, GO, 1973, nr 43 z 20 II, s. 1.

¹⁰² (czo), *Olsztyńska premiera „Kopernika” z udziałem twórców filmu*, GO, 1973, nr 40 z 16 II, s. 1.

Także tego dnia odbyła się wieczorna gala zorganizowana w siedzibie Szkoły Muzycznej. Celem było podsumowanie obchodów olsztyńskich oraz uhonorowanie budowniczych Planetarium. Dla środowisk kulturalnych Olsztyna, w tym zwłaszcza dla miłośników muzyki klasycznej, najważniejsza stała się uroczystość przemianowania Państwowej Orkiestry Symfonicznej na Państwową Filharmonię Olsztyńską im. Feliksa Nowowiejskiego¹⁰³. Gości powitał przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu FJN Juliusz Malewski. Mówił o doniosłości rocznicy urodzin Kopernika, o Filharmonii Olsztyńskiej i o Planetarium. Ze stolicy przybył minister kultury i sztuki Stanisław Wroński, a miejscowe władze reprezentował I sekretarz KW PZPR, Józef Buziński oraz przewodniczący Prezydium WRN w Olsztynie Sergiusz Rubczewski.

Na inaugurację Filharmonii Olsztyńskiej przygotowano zostało „monumentalne dzieło ku czci Mikołaja Kopernika” – oratorium „De revolutionibus”. Muzykę do słów Stefana Połoma skomponował Tadeusz Paciorkiewicz. Orkiestrą dyrygował Janusz Przybylski. Wystąpił też chór międzyuczelniany z Warszawy oraz chór chłopięcy z Poznania¹⁰⁴. Początkowo organizatorzy zakładali, że utwór poświęcony Mikołajowi Kopernikowi skomponuje Bolesław Szabelski (uczeń Karola Szymanowskiego), a koncert uświetni swoim występem pianista Witold Małcużyński, na stałe zamieszkały w Paryżu.

Koncert poprzedziła uroczystość wręczenia odznaczeń (jednego Krzyża Kawalerskiego oraz złotych, srebrnych i brązowych Krzyży Zasługi, a także odznak honorowych „Zasłużonym dla Warmii i Mazur”). Wyróżniono przede wszystkim osoby zaangażowane w powstanie Planetarium. Ich zasługą było – jak podkreślono w prasie – „szybkie i terminowe oddanie do użytku tego obiektu”. Wyróżniono także niektórych członków Państwowej Orkiestry Symfonicznej „za zasługi w długoletniej pracy artystycznej”¹⁰⁵. Przekształcenie „orkiestry” w „filharmonię” skutkowało przede wszystkim zwiększeniem liczby etatów podstawowych do stu osób¹⁰⁶.

Także 19 lutego w III LO w Olsztynie, noszącym imię Mikołaja Kopernika (od 12 czerwca 1971 r.¹⁰⁷), zorganizowano uroczystą wieczornicę, której te-

¹⁰³ O planach tych, związanych z obchodami kopernikowskimi, mówiono jesienią 1970 r. w czasie wspólnego posiedzenia Komisji Kultury MRN i Powiatowej Rady Narodowej w Olsztynie, APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 105, k. 116, Protokół zebrania, 26 X 1970.

¹⁰⁴ Na temat oratorium zob. H. Judzińska, „*Ogień jest wśród Nas...*”, GO, 1973, nr 41 z 17–18 II, s. 6; eadem, [Rozmowa] *Z twórcą oratorium „De Revolutionibus”*, GO, 1973, nr 42 z 19 II, s. 3; j.s., [bez tytułu], GO, 1973, nr 43 z 20 II, s. 3; W. Jarmołowicz, *Oratorium „De Revolutionibus”*, GO, 1973, nr 47 z 24–25 II, s. 6.

¹⁰⁵ *Oni zostali wyróżnieni*, GO, 1973, nr 43 z 20 II, s. 1.

¹⁰⁶ Przewidywano, że w latach osiemdziesiątych w Filharmonii Olsztyńskiej będzie zatrudnionych 160 osób. Miał być także utworzony etatowy chór Filharmonii, APO, Prezydium WRN w Olsztynie, t. 95, k. 9, Program rozwoju kultury w województwie olsztyńskim w latach 1971–1975 oraz założeń prognostycznych na lata 1975–1980 i 1980–1990.

¹⁰⁷ Prawdopodobnie najwcześniej w województwie, bo już od 1945 r. imię Mikołaja Kopernika nosiła szkoła podstawowa w Lidzbarku Warmińskim.

matem przewodnim były miasta związane z astronomem. Przygotowano występ chóru szkolnego oraz finał konkursu o życiu Kopernika, a także nagrody dla laureatów Olimpiady Biologiczno-Chemicznej. Rozstrzygnięto konkurs na nowy wizerunek tarczy szkolnej, nawiązujący do patrona¹⁰⁸. Już od jesieni 1972 r. redakcja „Panoramy Północy” zachęcała młodzież ze szkół noszących imię Kopernika, by podejmowała zobowiązania dla uczczenia pięćsetnej rocznicy urodzin astronoma¹⁰⁹. Zazwyczaj młodzież bez problemów angażowała się w realizację różnych pomysłów, a patronat nad akcją przyjął Związek Harcerstwa Polskiego.

Na dzień przed początkiem oficjalnych uroczystości w olsztyńskiej katedrze zainaugurowano ogólnopolskie obchody kościelne związane z pięćsetną rocznicą urodzin najwybitniejszego kanonika warmińskiego¹¹⁰. Mszę św. w intencji Mikołaja Kopernika poprowadził biskup warmiński ks. dr Józef Drzazga. Zaprezentował postać astronoma i jego związki z Warmią, podkreślając, że był on nie tylko człowiekiem nauki, ale także kanonikiem kapituły warmińskiej. O „Religijności Kopernika” mówił ks. bp dr Jan Obląk, a młodzież recytowała fragmenty literackie związane z postacią Kopernika, wysłuchano też występów połączonych chórów olsztyńskich. Główne uroczystości z udziałem Episkopatu Polski zapowiedziano na czerwiec.

W trzy kolejne niedziele w kościele p.w. Najświętszego Serca Jezusowego w Olsztynie ks. prof. Marian Borzyszkowski wygłaszał prelekcje z cyklu: „Kopernik i Kościół”. Prócz odczytu dotyczącego życia i działalności astronoma, kolejne referaty dotyczyły rozważań zatytułowanych: „Kopernik jako chrześcijanin” oraz „Kościół wobec heliocentryzmu Kopernika”¹¹¹.

Nieco mniejszą skalę miały uroczystości zorganizowane w dniu urodzin Kopernika poza stolicą województwa. We Fromborku, w południe, z tarasu Wieży Wodnej rozległ się hejnał oznaczający oficjalną inaugurację Roku Kopernikowskiego¹¹². Do miasteczka przybywały głównie wycieczki młodzieżowe, a w lokalnej księgarni rozpoczęto sprzedaż albumowej publikacji dotyczącej Fromborka. Głównym punktem uroczystości 19 lutego była akademie zorganizowana w auli nowej szkoły we Fromborku. Byli przedstawiciele władz i harcerze zaangażowani w zagospodarowanie miasteczka i nadanie mu estetycznego wyglądu. Podczas uroczystości młodzież zaprezentowała samodzielnie przygotowany „montaż

¹⁰⁸ (ZB) [relacja z Olsztyna], GO, 1973, nr 43 z 20 II, s. 3.

¹⁰⁹ (jh), *Ich patron*, Panorama Północy, 1973, nr 3 z 21 I, s. 16.

¹¹⁰ SW, *Olsztyńska inauguracja kościelnych obchodów ku czci Mikołaja Kopernika*, Słowo, 1973, nr 9 z 3–4 III, s. 1.

¹¹¹ *Kopernik i Kościół*, Słowo, 1973, nr 14 z 7–8 IV, s. 2.

¹¹² (ZB) [relacja z Fromborka], GO, 1973, nr 43 z 20 II, s. 3.

słowno-muzyczny” przybliżający postać astronoma. Potem, mimo zimowej aury, uliczkami Fromborka przeszedł „wielobarwny pochód młodzieżowy”.

Kilka dni przed rocznicą w muzeum fromborskim zwołano uroczyste wyjazdowe posiedzenie Powiatowej Rady Narodowej w Braniewie, które prowadził jej przewodniczący Jerzy Chojnowski¹¹³. W sesji wziął udział Marian Gotowiec, przewodniczący WK FJN. Był także historyk z Torunia prof. Marian Biskup. Radni wysłuchali jego wykładu dotyczącego pobytu Kopernika na Warmii. Wręczone zostały okolicznościowe medale, a uroczystość uświetnił występ zespół „Capella Bydgosiensis”. W czasie uroczystości ze szczególnym uznaniem mówiono o harcerzach, którzy znacząco wsparli renowację i uporządkowanie miasteczka.

Uroczystości rocznicowe odbyły się także w Węgorzewie, gdzie ulicami miasta przemaszerowali uczniowie Szkoły Podstawowej nr 1 noszącej imię Mikołaja Kopernika. W placówce odsłonięto wykonaną z miedzianej blachy tablicę pamiątkową poświęconą astronomowi¹¹⁴.

O atrakcjach i planowanych uroczystościach poza Olsztynem, przygotowanych z myślą o turystach, wspominał w styczniu 1973 r. kierownik Wydziału Kultury Prezydium WRN w Olsztynie Eugeniusz Zawadzki¹¹⁵. I faktycznie, w dokumentach istnieje zapis, że w okresie od lutego do grudnia 1973 r. w miejscowościach związanych ze Szlakiem Kopernikowskim odbyło się około trzystu przeróżnych imprez, występów, odczytów i wystaw¹¹⁶. Szczególnie bogata była oferta w czerwcu i w lipcu 1973 r. Zorganizowano wówczas wiele imprez, występów zespołów artystycznych i harcerskich, a także spotkania anonsowane jako „wieczory ballad i romansów”. Były też plenerowe imprezy estradowe, koncerty, spektakle olsztyńskiej Pantomimy, festyny, kiermasze, występy zespołów regionalnych. W Olsztynie zaplanowano wystawę scenografii i kostiumów ze sztuk teatralnych związanych z postacią Kopernika, w siedzibie BWA otwarto wystawę prac olsztyńskich artystów nawiązujących do postaci astronoma i czasów, w których żył, przygotowano recital organowy Jana Jargonia oraz występ francuskiego artysty Bernarda Michelina, a na olsztyńskim zamku odbył się koncert zespołu muzyki dawnej „Cantor Anticus”. Odczyty na temat Kopernika dla uczniów klas VI–VIII organizowano w bibliotekach szkolnych. W olsztyńskim Starym Ratuszu otwarto wystawę o tematyce związanej z postacią Mikołaja Kopernika. Organizowano spotkania z przewodnikami PTTK na temat działalno-

¹¹³ (jer), *Mieszkańcy ziemi braniewskiej złożyli hołd Wielkiemu Uczonemu*, GO, 1973, nr 40 z 16 II, s. 1.

¹¹⁴ (ZB) [relacja z Węgorzewa], GO, 1973, nr 43 z 20 II, s. 3.

¹¹⁵ j.ch., *Przed uroczystościami kopernikowskimi*, Słowo, 1973, nr 4 z 27–28 I, s. 1.

¹¹⁶ R. Hryciuk, A. Sołoma, op. cit., s. 230.

ści astronoma, a dla młodzieży przygotowywano quizy o tematyce kopernikowskiej. W szkołach wykonywano albumy poświęcone astronomowi. Wycieczki szkolne organizowane w 1973 r. miały uwzględnić Szlak Kopernikowski. Przygotowano „repertuar kopernikowski” dla teatralnych zespołów amatorskich. W stolicy województwa zorganizowano „Pochód młodzieży olsztyńskiej symbolizujący korowód mieszczan z okresu Renesansu”¹¹⁷.

Ponowne szczególne zainteresowanie rocznicą kopernikowską nastąpiło na początku wakacji 1973 r., gdy szykowano się do zaplanowanych na 13 lipca centralnych uroczystości we Fromborku, które miały być połączone ze zlotem harcerskim. Wakacyjne obchody miały przebiegać w ramach Tygodnia Kopernika. Przewidywano wiele imprez „o charakterze wychowawczo-poznawczym” i „relaksowo-turystycznym” skierowanych do ludzi młodych i do turystów. Mimo że w samym Olsztynie poza otwarciem Planetarium, premierą filmu i koncertem w Filharmonii także na kolejne miesiące 1973 r. przygotowano sporo atrakcji, to jednak ze względu na rangę zaproszonych gości to o uroczystościach we Fromborku miała usłyszeć cała Polska.

W połowie lipca 1973 r. weekendowe wydanie „Gazety Olsztyńskiej”, w dużej części poświęcone Kopernikowi i uroczystościom fromborskim, otwierał tekst olsztyńskiego filozofa Witolda Tulibackiego, który jednak nie zajął się dokonaniami Kopernika w astronomii, ale podjął rozważania nad nowatorską, konsekwentnie stosowaną przez astronoma metodą badawczą, która w efekcie przyniosła tak znakomite rezultaty, co – jak zwrócił uwagę – w dużej mierze możliwe było dzięki nowoczesnym podejściu do badań, nieopierającym się na średnio-wiecznej systematyce nauki¹¹⁸.

Uroczystości fromborskie, w założeniu o zasięgu ogólnokrajowym, miały mieć szczególny charakter. Miasteczkiem „zawładnęła młodzież”, dominował „śpiew, taniec i zabawa”. Tym sposobem chciano uhonorować harcerzy od drugiej połowy lat sześćdziesiątych szczególnie aktywnie uczestniczących w porządkowaniu i zagospodarowywaniu miasteczka w ramach akcji Operacja 1001 Frombork¹¹⁹.

Pierwszy sekretarz KW PZPR w Olsztynie Tadeusz Białkowski w marcu 1969 r. otrzymał od Hanny Strzały, ówczesnej szefowej sztabu Operacji 1001,

¹¹⁷ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 226–229, Notatka w sprawie uroczystości kopernikowskich, które mają być organizowane w lipcu 1973 [J. Andruszkiewicz], Olsztyn, 25 XI 1972; APO, Prezydium MRN w Olsztynie, t. 239, k. 5–15, Plan obchodów 500. rocznicy Urodzin Mikołaja Kopernika [b.d.].

¹¹⁸ W. Tulibacki, *Czytając „De revolutionibus”*, GO, 1973, nr 166 z 14–15 VII, s. 1, 3.

¹¹⁹ APO, KW PZPR, t. 2418, k. 20–21, [Zbigniew Podemski] Informacja o przebiegu prac wykonanych w r. 1966 i 1967 przez ZHP na rzecz porządkowania i rozbudowy miasta Fromborka w ramach akcji harcerskiej „Operacja 1001 Frombork”, 29 V 1968.

szczegółową informację podsumowującą pomysł i cel obecności harcerzy we Fromborku w latach 1967–1973¹²⁰. Natomiast harcerze podsumowali kilkuletnie przygotowania do obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika we Fromborku już 25 lutego 1973 r. Sprawozdanie z działań złożyli hm. Henryk Leśniowski oraz hm. Barbara Bogdańska, szefowa Harcerskiego Sztabu Kopernikowskiego. Rangę tego spotkania potwierdziła wizyta ówczesnego I sekretarza KW PZPR w Olsztynie Józefa Buzińskiego¹²¹. Ogółem w Operacji 1001 Frombork wzięło udział około 3,5 tys. harcerzy, około stu z nich nadano później honorowe obywatelstwo miasta. Tylko w 1967 r. 3842 młodych ludzi wykonało w mieście prace o wartości około 650 tys. zł. Harcerze, choć podsumowali swoje kilkuletnie zaangażowanie, nie zamierzali zaniechać dalszych działań w kolejnych miesiącach.

Podobnie jak w lutym tego roku, także w lipcu hejnał z Wieży Wodnej oznajmił początek uroczystości. Trzydniową imprezę (13–15 lipca 1973 r.) nazywano „Kopernikowskim Latem ZHP we Fromborku” lub zamiennie „Harcerskim Zlotem Młodych Budowniczych Fromborka”. Podsumowaniem zlotu miała być „główna manifestacja” zorganizowana ostatecznie 16 lipca¹²². W czasie przygotowań wyrażano obawę, że infrastruktura Fromborka nie jest przystosowana do przyjazdu większej liczby turystów niż 20 tys. (według niektórych szacunków przewidywano, że latem 1973 r. w niewielkim Fromborku dziennie będzie przebywać około 10 tys. gości). Chodziło zwłaszcza o bazę noclegową, zaopatrzenie sklepów i niedostateczną liczbę sanitariatów (np. w głównym wiecu miało brać udział 15 tys. osób, nieco mniej w czasie zgromadzenia pod pomnikiem Kopernika).

We Fromborku odbywały się przeróżne imprezy, w tym przegląd zespołów artystycznych, grupowe zwiedzanie Wzgórza Kopernikowskiego i Muzeum Mikołaja Kopernika, które także w następnych latach uzyskiwało wsparcie ze strony warszawskiego Muzeum Techniki¹²³. Były raporty z wykonanych zadań harcerskich, defilady, przemówienia kierownictwa harcerskiego oraz festyn zatytułowany „Kopernikanie XX wieku”. Podczas uroczystości harcerze złożyli specjalny „Meldunek”, którego adresatem byli „Towarzysz I Sekretarz Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Towarzysz Przewodniczący Rady Państwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz Towarzysz Premier”¹²⁴. Była też

¹²⁰ APO, KW PZPR, t. 2419, k. 143–150, Informacja Sztabu Operacji, Olsztyn 5 III 1969.

¹²¹ (dan), *Harcerze Warmii i Mazur w hołdzie Kopernikowi*, GO, 1973, nr 49 z 27 II, s. 5.

¹²² APO, KW PZPR, t. 2419, k. 67–72, Program uroczystego odsłonięcia pomnika Mikołaja Kopernika we Fromborku oraz harcerskiego Zlotu Młodych Budowniczych Fromborka, Olsztyn, 31 V 1973.

¹²³ APO, Prezydium WRN w Olsztynie, t. 95, Program rozwoju kultury 1971–1975, Wybór zagadnień z zakresu rozwoju i upowszechniania kultury w województwie olsztyńskim proponowanych na posiedzenie Kolegium Ministerstwa Kultury i Sztuki, Olsztyn 10 V 1974 [n.l.].

¹²⁴ *Harcerski Meldunek*, GO, 1973, nr 167 z 16 VII, s. 1.

parada jachtów na wodach Zalewu Wiślanego, „parada młodości”, czyli defilada przed trybuną, na której stali przywódcy państwa. Odbyło się także uroczyste posiedzenie Rady Narodowej we Fromborku, podczas którego nadawano tytuły honorowych obywateli miasta. Nie wiadomo natomiast, czy zrealizowano pomysł, by zaprosić na uroczystości starszego lejtnanta Jewstigniejewa i innych żołnierzy radzieckich, którzy zdobywali Frombork i Braniewo. W sierpniu 1973 r. zamierzano zaprosić do Fromborka przedstawicieli Polonii.

We Fromborku planowano zorganizowanie aż dwunastu wystaw związanych i z samym Kopernikiem, i z miastem. Atrakcją było zainstalowanie tzw. wahadła Foucaulta, dowodzącego obrotowego ruchu Ziemi wokół własnej osi. W Muzeum Mikołaja Kopernika eksponowano m.in. prace nagrodzone w ogólnopolskim konkursie plastycznym. Zainteresowanie zwiedzających wzbudzała „forma przestrzenna” o średnicy 2 m przedstawiająca postać Kopernika otoczona metalową konstrukcją wyobrażającą wirujące sklepienie niebieskie z centralnie położonym Słońcem. Rzeźbę tę ostatecznie ustawiono w Braniewie, na skrzyżowaniu dróg prowadzących z Olsztyna do Fromborka.

Zaproszenie do Fromborka przyjęli przedstawiciele najwyższych władz. Prócz I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka i premiera Piotra Jaroszewicza, osób wówczas najważniejszych i najbardziej rozpoznawalnych w kraju, przyjechał także przewodniczący Rady Państwa Henryk Jabłoński, a także Edward Babiuch, Stefan Olszowski i Jerzy Łukasiewicz. Władze województwa olsztyńskiego reprezentował I sekretarz KW PZPR Józef Buziński oraz przewodniczący Prezydium WRN w Olsztynie Sergiusz Rubczewski. Gości powitali gospodarze powiatu braniewskiego i miasta Fromborka.

Nazajutrz po uroczystościach wydanie „Gazety Olsztyńskiej”, choć „tylko” poniedziałkowe, zyskało rangę „Magazynu”. Całą pierwszą i trzecią stronę zdominowały wieści o uroczystościach nad Zalewem Wiślanym. Wzrok przykuwał tytuł dużą czcionką: „Frombork przywrócony narodowej kulturze” i dalej: „Patriotyczna manifestacja z udziałem przedstawicieli najwyższych władz partyjnych i państwowych. Odświeżenie pomnika Mikołaja Kopernika. Order Sztandaru Pracy I klasy dla Związku Harcerstwa Polskiego. Parada młodości”¹²⁵.

Z obchodami pięćsetnej rocznicy urodzin Kopernika wiązała się też idea zorganizowania Rajdu Kopernikowskiego, choć pierwotnie impreza ta miała mieć nieco inną formę i nazwę. Na początku września 1969 r. władze Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze” zaproponowały zorganizowanie

¹²⁵ GO, 1973, nr 167 z 16 VII (Magazyn). Materiały na temat uroczystości do tego wydania przygotowali: D. Kołodziej-Głuchowska i T. Ostaszewski, a reprodukowane w prasie zdjęć wykonał we Fromborku R. Czerniewski.

„impresy turystyczno-poznawczej”, nazwanej roboczo „Bieg o odznakę kopernikańską”¹²⁶. W czasie zebrania zorganizowanego przez Wydział Propagandy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Olsztynie o pomysły poinformował zebranych Bogdan Kurowski, ówczesny prezes SKK „Pojezierze”. Jego zdaniem cele „polityczne i dydaktyczne” tej imprezy miały być bezsporne, bo organizacja biegów miała trwać od szykowanego wówczas VI Zjazdu PZPR do rozpoczęcia obchodów XXX-lecia PRL w lipcu 1974 r. Tym sposobem – zdaniem Kurowskiego – młodzież miała zostać zainteresowana „nie tylko przeszłością, ale i współczesnością”. Dodał też, że tu, w Olsztynie, z okazji rocznicy kopernikowskiej można planować wiele, choć i tak „decydować będą najwyższe czynniki”.

Prócz samej wędrówki przewidywano też zorganizowanie Wielkiego Zlotu dla uczestników „Biegu”, nie wiedziano jednak, jak zainteresować młodzież udziałem w tej imprezie. Mało atrakcyjne wydawało się przekonanie, że „udział w Biegu” miał być formą wyróżnienia dla osób, które zdecydują się w „nim uczestniczyć”. Od razu też pojawiły się sugestie, by w następnych latach organizować kolejne edycje tego spotkania, ale wyłącznie jesienią, bo latem – jak przekonywano – „młodzież wiejska nie będzie mogła w pełni wziąć udziału w imprezie”. W czasie zebrania na początku września 1969 r. Kazimierz Holicz (z Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki) zgłosił wątpliwość, czy „program gospodarczy imprezy jest programem realnym”, zwłaszcza że niektóre z imprez zaproponowanych przez „Pojezierze” mogły się dublować z zaplanowanymi przez PTTK, związki zawodowe i FJN.

Mimo nasuwających się wątpliwości, od pomysłu nie odstąpiono. Podczas następnego posiedzenia zespołu do spraw opracowania regulaminu imprezy zmieniona została jej nazwa. Odtąd mówiono o „Rajdzie turystycznym o zdobycie odznaki Mikołaja Kopernika”, przez następne lata znanego jako Rajd Kopernikowski, którego program miał „ściśle nawiązywać do idei obchodów rocznicy”¹²⁷. Planowano udział około 25 tys. „młodzieży szkolnej ze Związku Młodzieży Socjalistycznej, Związku Młodzieży Wiejskiej i Związku Harcerstwa Polskiego”. Siedmiodniowy rajd miał się zakończyć w Lidzbarku Warmińskim, co też później zostało zrealizowane w miasteczku zlotowym nad Jeziorem Wielochowskim w Lidzbarku Warmińskim¹²⁸. Główna impreza miała się odbyć w maju i w czerwcu 1973 r., a na lata 1971 i 1972 planowano enigmatycznie brzmiące „realizacje zadań Rajdu”¹²⁹.

¹²⁶ APO, KW PZPR, t. 2419, k. 1–8, Protokół z posiedzenia zorganizowanego przez Wydział Propagandy KW PZPR, Olsztyn 9 IX 1969.

¹²⁷ APO, KW PZPR, t. 2417, k.106, Program działania w związku z obchodami 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Uchwała Plenum Wojewódzkiego Komitetu FJN w Olsztynie, listopad 1971.

¹²⁸ APO, KW PZPR, t. 2419, k. 82, Impresy centralne rajdu [1973].

¹²⁹ Ibidem, k. 9, Protokół posiedzenia zespołu, Olsztyn, 30 IX 1969; k. 10–16, Wstępny projekt regulaminu ogólnopolskiej imprezy turystycznej pod nazwą „Rajd Turystyczny o zdobycie Odznaki Mikołaja Kopernika” [1969].

17 czerwca 1972 r. rozpoczął się w Olsztynie Ogólnopolski Rajd Szlakiem Mikołaja Kopernika¹³⁰. Inną imprezą był Centralny Harcerski Rajd Kopernikowski, który odbył się 3–16 lipca 1973 r. Jego finał ustanowiono we Fromborku.

Niektórych zamierzeń związanych z obchodami Roku Kopernikowskiego nie udało się zrealizować. Chodziło zwłaszcza o renowację obiektów zabytkowych i o infrastrukturę turystyczną. W kolejnych miesiącach przygotowani zdarli się, że trzeba było korygować decyzje podejmowane wcześniej. Początkowo planowano np. odsłonięcie pomnika Mikołaja Kopernika w Olsztynie, a nie we Fromborku. Także w stolicy województwa miało powstać duże muzeum kopernikowskie, a w dniu otwarcia Planetarium na ścianie obiektu miała zawisnąć tablica pamiątkowa poświęcona astronomowi. Zakładano też, że z okazji rozpoczęcia Roku Kopernikowskiego zostanie zapalony znicz, który będzie się palił do końca 1973 r. Ponadto, także w ramach działań związanych z planowanymi na rok 1973 uroczystościami, w Dobrym Mieście zamierzano otworzyć muzeum archeologiczne, w Reszlu muzeum tkaniny ludowej, a w Kętrzynie muzeum rolnictwa. Uwagę zwracał zaplanowany na wiosnę 1973 r. przegląd filmów fabularnych i dokumentalnych odnoszących się do epoki Kopernika, a także planowany w Olsztynie na ten rok Ogólnopolski Zjazd Literatów. Nie udało się też zaprosić na uroczystości delegacji z tych miast włoskich, w których przed wiekami przebywał Kopernik. Zamierzano już od 1969 r. tworzyć „ze środków społecznych” szkolne „gabinety kopernikowskie”, które miały być wyposażone w aparaturę z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych i chemicznych¹³¹.

Obchody związane z rocznicą urodzin Mikołaja Kopernika w 1973 r. w województwie olsztyńskim podzielono na dwie główne części (w lutym w Olsztynie i w lipcu we Fromborku). Były to imprezy największe i najbardziej nagłośnione, choć także w pozostałych miesiącach tego roku, jak również w innych miejscowościach Warmii nie zapomniano o rocznicy Kopernika.

Przygotowania do obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika trwały wyjątkowo długo. W Olsztynie, jak wynika z materiałów archiwalnych, zajmowano się tym już od stycznia 1965 r. To, że w tym okresie nastąpił przełom polityczny w kraju, a w województwie zmieniło się aż trzech pierwszych sekretarzy KW PZPR, nie miało większego znaczenia dla procesu przygotowań. Także gruntowna zmiana składu Wojewódzkiego Komitetu Organizacyjnego Obcho-

¹³⁰ B. Łukaszewicz, op. cit., s. 280.

¹³¹ APO, KW PZPR, t. 2417, k. 43, Projekt planu obchodu Roku Kopernikowskiego na Warmii i Mazurach [b.d.]; k. 57, 63, Program obchodów kopernikowskich na lata 1970–1973; k. 57, Uwagi do projektu uchwały Rady Ministrów w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika [b.d.]; k. 105, Program działania w związku z obchodami 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Uchwała Plenum Wojewódzkiego Komitetu FJN w Olsztynie, listopad 1971.

dów Roku Kopernikowskiego przeprowadzona pod koniec 1972 r., uwzględniająca zmiany w obsadzie kluczowych stanowisk w lokalnym aparacie władzy, raczej nie została zauważona.

W oficjalnych relacjach i doniesieniach powstających przy okazji przygotowań do obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, ale i w sprawozdaniach z samych uroczystości, zarówno tych zorganizowanych w Olsztynie w lutym, jak i tych w lipcu we Fromborku, nie zajmowano się pochodzeniem Kopernika ani tym, że był kanonikiem. Najczęściej pisano i mówiono po prostu o „polskim uczonym”. Trzy dni przed uroczystościami w Olsztynie na pierwszej stronie „Gazety Olsztyńskiej” napisano m.in., że Kopernik, tworząc we Fromborku swoje najważniejsze dzieło, „znalazł sprzyjający racjonalnej myśli klimat ludzi świątłych, którzy pomogli mu przedrzeć się do prawdy przez gąszcz tradycyjnych wyobrażeń”¹³². Bez jakichkolwiek wyjaśnień, prób komentarza bądź interpretacji tego stwierdzenia.

W skali ogólnokrajowej obchody pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, prócz wyrażanego hołdu i czci, stały się okazją do działań propagandowych mających na celu z jednej strony ukazanie świata postaci Kopernika jako polskiego astronoma, a z drugiej wykazanie, że władze PRL doskonale radzą sobie z organizacją tego typu przedsięwzięcia.

Dla województwa olsztyńskiego uroczystości stały się w dużej mierze sposobem na podniesienie poziomu lokalnej infrastruktury, polepszenie standardu dróg w obrębie Szlaku Kopernikowskiego oraz uporządkowanie miejscowości.

Poza tym, to właśnie dzięki tej rocznicy powstało w Olsztynie Planetarium, obiekt rzeczywiście wyjątkowy, ze znakomitym wyposażeniem, jeden z niewielu w kraju i nie tak powszechny na świecie. Po 1973 r. przez wiele lat to właśnie olsztyńskie Planetarium kojarzyło się i przypominało o obchodach urodzin Mikołaja Kopernika oraz o związkach kanonika i astronoma z Warmią, choć jednocześnie trudno odnieść wrażenie, by w następnych latach postać Kopernika stała się jednoznaczny wizytówką regionu¹³³.

Ryszard Tomkiewicz, *Die Feierlichkeiten anlässlich des 500. Geburtstages von Nikolaus Kopernikus in Olsztyn im Jahr 1973*

Zusammenfassung

Die Vorbereitungen zu den Feierlichkeiten anlässlich des 500. Geburtstages von Nikolaus Kopernikus dauerten außergewöhnlich lange, weil damit schon Anfang 1965 begonnen wurde. An den

¹³² (jer), *Mieszkańcy ziemi braniewskiej złożyli hołd Wielkiemu Uczonemu*, GO, 1973, nr 40 z 16 II, s. 1.

¹³³ APO, Prezydium WRN w Olsztynie, t. 95, k. 1–41, Program rozwoju kultury w województwie olsztyńskim w latach 1971–1975 oraz założenia prognostycznych na lata 1975–1980 i 1980–1990.

Aktivitäten, die zur Realisierung dieser Unternehmung führen sollten, wurden die Propagandaabteilung des Woiwodschafts Komitees der Polnischen Vereinigten Arbeiterpartei (PZPR) in Olsztyn (Allenstein), das Präsidium des Woiwodschaftlichen Nationalrates in Olsztyn sowie das Büro des Woiwodschaftlichen Komitees der Front der Nationalen Einheit beteiligt, ebenso viele Personen aus anderen Institutionen und Behörden in Olsztyn und Frombork (Frauenburg). Es entstand ein Gesamtpolnisches Organisationskomitee, und in der Hauptstadt von Ermland und Masuren wurden ein Woiwodschaftliches Komitee für die Organisation der Feierlichkeiten anlässlich des 500. Geburtstages von Nikolaus Kopernikus sowie ein Kopernikus-Ehrenkomitee einberufen. Dass während der Vorbereitungszeit ein politischer Umbruch im Land eintrat und in der Woiwodschaft in jener Zeit gleich drei erste Sekretäre des Woiwodschafts Komitees der PZPR ausgetauscht wurden, war für das Fortschreiten und den Charakter der Arbeiten nicht von größerer Bedeutung.

Die Feierlichkeiten anlässlich des Geburtstages von Nikolaus Kopernikus in der Woiwodschaft Olsztyn wurden in zwei Hauptteile aufgeteilt (im Februar wurden sie in Olsztyn organisiert und im Juli in Frombork). Dabei handelte es sich um die größten und die am meisten publik gemachten Veranstaltungen, doch auch in den übrigen Monaten jenes Jahres wie auch an anderen Orten im Ermland wurde dieser mit Kopernikus im Zusammenhang stehende Jahrestag nicht vergessen.

In den offiziellen Berichten, Reden und Meldungen, die anlässlich der Vorbereitungen entstanden, aber auch in den Berichterstattungen von den Feierlichkeiten selbst befasste man sich nicht mit der Herkunft von Kopernikus, auch nicht damit, dass er Kanoniker war. Meistens wurde einfach von dem „polnischen Gelehrten“ geschrieben und gesprochen.

Bezogen auf das ganze Land bot diese Unternehmung Gelegenheit zu Propaganda, deren Ziel es einerseits war, der Welt Kopernikus als großen polnischen Astronomen zu präsentieren, und andererseits zu zeigen, dass die Behörden der Volksrepublik Polen (PRL) die Organisation derartiger Feierlichkeiten hervorragend bewältigen können.

Für die Woiwodschaft Olsztyn wurden diese Feierlichkeiten in hohem Maße zu einem Mittel, das Niveau der lokalen Infrastruktur anzuheben, den Standard der Straßen im Bereich der „Kopernikusroute“ („Szlak Kopernikowski“) zu verbessern und die Woiwodschaft in Ordnung zu bringen. Dies betraf vor allem Frombork, obwohl auch andere Ortschaften davon profitierten. Darüber hinaus entstand aus eben diesem Anlass das Planetarium in Olsztyn, ein de facto außergewöhnliches Objekt, eines von wenigen im Land und auch auf der ganzen Welt nicht so sehr verbreitet.

Übersetzt von Christiane Schultheiss

Ryszard Tomkiewicz, *Celebrating 500 Anniversary of the birth of Nicolaus Copernicus in Olsztyn in 1973*

Summary

Preparations for the celebration of the 500th anniversary of the birth of Nicolaus Copernicus lasted very long because they started at the beginning of 1965. The activities aimed at implementation of the project, involved Propaganda Department of the Provincial Committee of the Communist Party in Olsztyn, the Bureau of the Provincial Council in Olsztyn and the Office of the Provincial Committee of the National Unity Fron, and many people from other institutions and offices in Olsztyn and Frombork. There was created National Committee for Organizing, and the capital of Warmia and Mazury appointed Provincial Organizing Committee of the 500th Celebrations Anniversary Birthday Nicolaus Copernicus Copernicus and Honorary Committee. The fact that during the preparation of a political breakthrough in the country, in the province at that time changed until three first secretaries of the Communist Party, did not matter much for the progress and nature of the work. Celebration of the anniversary of the birth of Nicolaus Copernicus in Olsztyn province was divided into two main parts (in February organized in Olsztyn and July – in Frombork). Events were the largest and most publicized, but also in the remaining months of this year, as well as in other towns of Warmia, the anniversary associated with Copernicus not forgotten. In official relations, speeches and reports, resulting in preparations, but in the reports of the same events, not dealt with the origin of Copernicus, nor that he was a canon. Most often written and talked about just about “Polish scholar.” At the national scale, this project has provided an opportunity for propaganda activities, on the one hand in order to show the world the character of Copernicus, the great Polish astronomer, on the other demonstrate that the communist authorities cope well with the organization of this type of event. For the province of Olsztyn celebrations have become largely

a way of raising the level of local infrastructure, improvement of roads within the “Route Copernican” and ordering the province. This was especially true Frombork, although other localities benefit from this. Besides, it is of the anniversary was founded in Olsztyn Planetarium, the object actually unique, one of a few in the country and not so common in the world.

Translated by Jerzy Kielbik